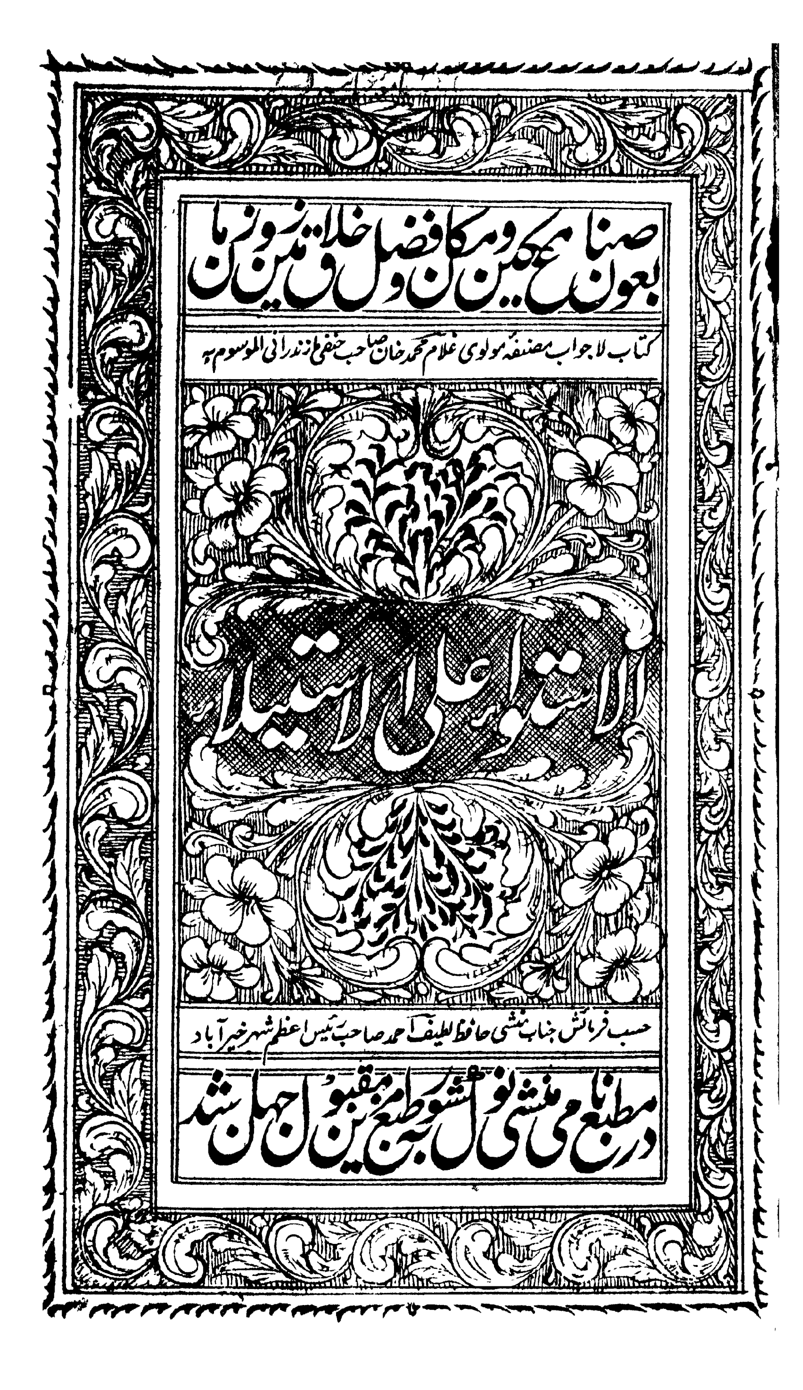
UNIVERSAL LIBRARY

بعون صانع مکین و مکان و فضل خلاق زمین و زمان
کتاب لاجواب مصنفہ مولوی غلام محمد خان صاحب حنفی مازندرانی الموسوم بہ
الاستوا علی الاستیلا
حسب فرمائش جناب منشی حافظ لطیف احمد صاحب رئیس اعظم شہر خیرآباد
در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مقبول زین اجمل شد

۲۵۲۶

بسم اللہ الرحمن الرحیم

حمد نامحدود مر احدیرا کہ ذات تقدس او مبدع و مرجع ہر وجود است و
درود نامعدود مر احمدیرا کہ ذات پاکش بحمد الٰہی محمود است و ثنا ثاقب
وافر بر آل و اصحاب وی کہ خود وصف آنہا گفتہ اند و بشارت کامل
مر گروہی را کہ مصداق ما انا علیہ و اصحابی گشتہ اند بدانکہ
نور اللہ تعالی قلبک کہ این عاصی پر معاصی موسوم بغلام محمد
حنفی ثم چشتی بدیوانخانہ نواب محمد خان صاحب سلمہ المنان
ولد الصدق جناب آصف محمد خان صاحب مرحوم کہ وا ثق

دار الاسلام شہر بھوپال است بہ نوشتن تحقیق الایمان فی استواء الرحمن
مشغول بودم کہ ناگہان روزی خان موصوف از در در آمدہ در من
نگاہ کردند و دست بر سرم نہادہ بغیظ فرمودند کہ چہ میکنی ہوشیار باش
در چہ بلا گرفتاری کہ شب و روز تر از نوشتن فرصت نیست پس
ازان منکہ مزاج خانوالاشان را متغیر دیدم بترس آمدم و ایستادہ
از اوشان عرض کردم کہ قربانت شوم چہ میفرمائید ہرچہ فرمائید
بجا آرم آنوقت خان عالی خاندان رسالہ استیلاء علی الاحتواء از دست
خویش بدستم نہادند و فرمودند کہ ببین این رسالہ ایست عجوبہ
پر از مکر و فریب کہ صاحبش نہایت بی ادب و گستاخ است کہ در
شان آقای نامدار ما بدزبانیہا کردہ است پس اگر می توانی
بہ ردّ این رسالہ بپرداز و از نوشتن تحقیق الایمان دست بردار کہ
سودت نمی افتد چونکہ خان ممدوح محسن این عاصی ہستند و بندہ
نمکخوار اوشان تبرّک کفران نعمت پرداختہ لہذا از حکم اوشان

سر نتافتم اما عرض کردم که پاس مذهب ضرورست اوشان تحسین کردند
وفرمودند انچه که درشان اہل حق وعلماے ربانی بی ادبی وگستاخیہا
کرده است بدفع آن بکوش این نمیگویم که دین وآئین خود را ابہن
بلکه ہر چه حق باشد آنرا اظاہر کن لہذا بترغیب وتاکید خان موصوف
تحریر تحقیق الایمان را ملتوی داشته به تسوید این رساله پرداختم
ونام وی **الاستوار علی الاستیلاء** نہادم که از استوای تقدس
بخیال استیلا ترک احتوا نشود در عقاید باید فہمید که او تعالے با
جمیع اسمار وصفات تقدس خود از حدود وحوادث پاک است که
شبه ومثال را بحضرت قدس او راه نیست جل برہانه وصفات او
تعالی که در قران وحدیث مذکور اند همه حق اند لیکن بلا کیف و
ایمان بدان صفات واجب است اما بلا تشبیه ودر بودن آن
صفات مقدس شک نیست الا بلا جسم وذکر آن صفات مقدس
در وقت تلاوت روا است مگر بلا وہم زیرا که او تعالی جل شانه بلا جسم موجود

موجود است و بابداع خویش معبود و بی اعداد واحد است و بیدست
دستگیر و صانع و مشکلکشا و مجیب عالم است و بی اسباب قدیر و بے
چشم بصیر است و بی گوش سمیع و بی حلول قریب است و بی
اتحاد محیط و بی جهت فوق است و بی مستقر مستوی بر عرش و
بی زبان گویا است نه بحرف و صوت و معیت ذاتی با شیا
دارد نه بجسم و صوت جل برهانه و تعالی شانه ازینجا باید فهمید که چند
آزادگان از فرقه اهل هوا برآمده خود را در حضرات حنابله می زنند
و برای ذات او بجهت عز سبحانه جهت فوق ثابت میکنند و میگویند
که او تعالی عز اسمه بذات تقدس خود مستقر بر عرش است لهذا من
نام اوشان استقراریه نهادم که اوشان خدا را فقط بر عرش مستقر
نشسته میدانند بخلاف متکلمین اهل سنت که ایشان بر نفی جهت
و استقرار آماده اند اما در فوق تقدس موافق آن حنابله و در نفی و
اثبات استقرار خیلی مخالفت از ینها برخاسته که آن حنابله قایل

استقرار اند و متکلمین اهل سنت قایل استوا بخلاف مجسمه که آنها
برای او تعالی عز اسمه جسم و مکان و جهت فوق و استقرار ثابت میکنند
لیکن در جهت و استقرار با آن حنابله موافقت دارند نه در جسم و مکان و
در فوق تقدس همه موافق یکدیگر اند بگر از قاعده آن حنابله فوق عند
منزه بود و در مشرب مجسمه جسم و جسمانی و اتصال مکانی و زمانی و فوق
حد و نهایت عیان است که دیدن در درو نیست بخلاف متکلمین
اهل سنت علیهم الرضوان که او شان منکر آن فوق اند که از آن جسم
و مکان و زمان و جهت و استقرار و حدود می خیزد بلکه قایل بآن
فوق تقدس اند که پیش آن این چیزها را گنجایش نیست پس آن
فوق تقدس فوق است بلا کیف چنانکه او و غیر متناهی چنانکه
هست او در زیر و بالا جا نگرفته که در فهم و ادراک و کشف و کرامت
گنجد بلکه همه جهات در جنب آن فوق تقدس معدوم اند نه نسبت آن
فوق تقدس که او را لایق است بر جمیع خلایق برابر غیر ممکن که از

نعما

نفی آنها نفی این لازم آید پس همین است مذهب متکلمین اہل سنت
در مذاہب اربعہ و شک نیست کہ این مذہب صحیح محکم تر و مضبوط تر است
باقی ماند صاحب احتوا کہ او شان نیز از بہترین اہل سنت اند و از معتزلہ
و جہمیہ و مجسمہ و کرامیہ و غیرہم بیزار اند کہ از میان اہل سنت صرف
اختلافات متکلمین و حنابلہ علیہم الرضوان را بر داشتہ مع وجوہ استدلالات
آنہا با مذہب خود در رسالہ احتوا نمودند معاذ اللہ نہ آنکہ صاحب
احتوا رحمہ اللہ تعالی مخالف اہل سنت اند و یا حنابلہ علیہم الرضوان
جدا از اہل سنت افتادہ اند کہ در او شان امام شوکانی علیہ الرحمہ
بیرون از اہل سنت قدم زدہ بنظر صاحب استیلا مجسمہ بر آمدند باد
کہ امام شوکانی علیہ الرحمہ اہل حدیث اند از پیشوایان اہل سنت
ہر چند اگر شوکانی بدان علم را ب مجسمہ گشتند باز صاحب
استیلا از کجا اہل سنت گردید کہ رسالہ نظر گور ش رسید کہ از ان امام
شوکانی مجسمہ بر خاستند پس خاک در نظری کہ سرداران اہل سنت را

مجسمہ بینید حالانکہ صاحب استیلا خودش دلبستۂ اہل تجسیم است نہ امام
شوکانی کہ صاحب استیلا بحماقت ہمچو امام اجل را مجسمہ خواند کہ تا
اہل سنت بدبنالش رفتہ در سرا پردۂ مجسمہ جا گیرند بجیا لیکہ مسکن
پیشوایان ما در جنب مجسمہ ہست پس ازین رمز فتنہ زای صاحب
استیلا بی پردہ ہویدا شد کہ خودش از اہل سنت نیست کہ در پہلوے
اہل سنت امام شوکانی و صاحب احتوا را اندید ہمچو روافض کہ اکثری
اولیا و جمیع سادات را در اہل سنت نمی بینید پس اگر صاحب استیلا
از اہل سنت بودی او را بایستے کہ اہل حق را در حق دیدہ از خطاے
وسوسہ انگیز خود باز گردیدی ورنہ غم نیست کہ آہل سنت چنین متہم
کذاب را در حلقہ مجسمہ بینند پس عجب نیست کہ صاحب استیلا باغواے
ہوش ربایان و تکیہ نشینان امرتسر مثل جوآد علی شاہ و مانند آن
رسالہ استیلا ساخت کہ جوابش آسان تر نیست اما بآن ادعاے
دانشمندی این بلای ناگہانی برادازکجا رسید کہ از استیلاے

طعنے بر احتوای حقیقی پرداختہ در شان علمای ربانی آن بی ادبی
و گستاخیہا نمود کہ آن پیش ثقات بالکل ناروا ست بلکہ ثقات
ہیچ بیہودہ یاوہ گو را معتبر نمی دانند کہ بدانیش راہ ضلالت بندد زیرا کہ
در زشتی گوئی ہدایت نیست کہ ضلالت در و راہ نیابد بلکہ پیمانہ
زشت گویان پر از ضلالت و تہی از ہدایت است باید دانست
کہ نسبت چیزی کہ نسبوی ادنی مسلمان روا نباشد باز نسبت آن
چیز را بحضور علمای ربانی تصور کردن خیلی ضلالت دار دپیش اہلسنت زیرا کہ
اہل سنت باین مسلک نرفتہ اند کہ بی تحقیق بر اہل حدیث تمسک
گیرند یا اہل حدیث کہ فقہا را از اہل حق نشمارند پس آگاہ باشید
کہ انہمہ از تراشیدۂ اہل نفاق اند کہ از ان آتش در خرمن اہل سنت
می زنند و میخواہند کہ از شرر شش خوشۂ حنبلیان سوزد مثل صاحب انتباہ
کہ در وادی وہم از راہ تعصب رسالۂ بنظر شوخش رسید کہ صاحب احتوا
از ان مخالف اہل سنت بر خاستند حاشا و کلا کہ صاحب احتوا

مخالف اہل سنت باشند بلکہ صاحب احتوا در میان اہل حق امام
وقت خود اند زیرا کہ باین جاہ وحشمت عالم باعمل وتتبع سنت اند
کہ گویا در علم وعمل واتباع سنت درین زمانہ نظیرے ندارند واکثر صفات
محمودہ کہ آن متعلق بحضرت انسان اند ایشان نیز بآن صفات موصوف
اند و در شرافت ونجابت اظہر من الشمس حاجی گفتن نیست اگر بنظر
انصاف بینی راست وبی ریا میگویم حاجی خوشامد نیست زیرا کہ در
امور دنیوی من پروائے صاحب احتوا ندارم کہ چاپلوسی کنم واوشان
نیز از خوشامد گویان وریاکاران راضی نیستند زیرا کہ در مشرب اوشان
ریا جا نگرفتہ است ونہ ریاکاران ودروغگویان را بدربار اوشان
بار است پس اگر صاحب احتوا باین رتبۂ عالی کہ درخود است بخیال
صاحب استیلا سنی نیا مدہ باز صاحب استیلا را کہ سنی میگوید کہ
در دین و آئین خویش آتش افروز حالانکہ در افترا پردازی صاحب
استیلا کسی را شک نیست چنانچہ این فقرۂ غیر مفید ش بر خویش لالت

میکنند قولہ رسالہ بنظرم رسید کہ دران ثبوت مکان وجہت فوق چنانچہ
مذہب حنابلہ حنابلہ ومجسمہ است برای منزہ سبحان میکند الی آخرہ مثل
مشہور است کہ دروغ گویم برروی تو و صادق آمد کہ دروغگو را حافظہ
نباشد ای غافل کجا حنابلہ علیہم الغفران برای او تعالی عز اسمہ مکان
ثابت کردہ اند کہ در نظر احولت برنگ مجسمہ آمدند وکجا صاحب احتوا
در احتواذکر مکان کردہ اند کہ مالیش بہ مجسمہ یافتی پس ایں ہمہ بہتانات
از وساوس وخطرات تست ہمچو خاک خشک کہ بدیوار اہل سنت
نمی چسپد کہ اوشان بد بنا لت رفتہ از جملہ مہملات صاحب احتوا
را در غیر خود ہبیند اگرچہ صاحب احتوا ابدا نائی کاری کردند کہ از اقوال
وروایات مختلفہ بلاتدقیق رسالۂ احتوا نوشتند اما دران مذہب خود
را وانمودند کہ معلوم خود می ساختیم کہ آوشان از کدامی اہل سنت اند
لیکن اہل سنت وجماعت کہ در مذہب شان احتیاط عظیم است
اوشان را نشاید کہ بموجب ظنّوا المؤمنين خیرًا مثل صاحب استیلا در

عرصۂ وہم قدم زدہ صاحب احتوا را خارج از اہل سنت شمار ند زیرا کہ
انکار کار بیخبردان است کہ ہر چہ بوہم در خیال شان میرسد بیساختہ
ازان سخنہا نزدہ اہل حق را بر باطل می پندارند و خود را محقق دانستہ
برراہ راست می گمارند و آنکہ صاحب استیلا موافق اہل سنت منکر
جہت فوق گشتہ کہ او تعالی را جہتی نیست انیکہ راست گفت اما
صفات ذاتی و فعلی او تعالی عز سبحانہ را چرا تہی از کیفیت ندانست
کہ بہ انکار جہت رفتہ گاہی مع الکیف و گاہی بلا کیف حرف میزند
باز بانکار جہت چرا پرداخت آیا نفہمید کہ چیزی مع الکیف کجا است
کہ بدون جہت باشد کہ رسالۂ بنظر تیرہ اش رسید کہ در صفات الہی
جل برہانہ کیفیت بلا جہت ہویدا شد حالانکہ ہیچ کیفیت خالی از
جہت نیست و او تعالی عز سبحانہ با صفتہای تقدس خود ازین
سخنہا خیلی پاک است کہ حد ندارد پس اہل سنت و جماعت را
وہم نگرفتہ کہ برسخنہای حب سالوسیان عمل نمودہ حضرات حنابلہ

علیهم الرضوان را کافر سازند باوصف که حنابله همه اهل حدیث
اند از اکابر اہل سنت پس اگر آنہا بگمانِ فاسدِ صاحبِ استیلا
کافر شدند باز در جہان مسلمان کیست که صاحب استیلا را مسلمان
بیند وصفات جناب باری عز سبحانه وجل سلطانه را منزه و مبرا
از حوادثِ زمانه ندانسته مثل صاحب استیلا در دین و ایمان خویش
خلل اندازد انتهی ای غافل نمیدانی که هر چه در خیال و ادراک
قاصر ما می در آید همه مخلوق او بنا بر عز شانه و همه صفات تقدس
و تعالی قدیم اند بلا کیف قایم بذات تقدس او تعالی غیر مخلوق
جل سلطانه که نه عین او تعالی می توان گفت و نه غیر او تعالے و
او حضرت احدیت جلت عظمته با قرب و معیت و احاطهٔ ذاتی فوق
همه مخلوق است برابر بلا کیف وجهت و حلول و اتحاد نه آن
قرب و معیت و احاطهٔ ذاتی که مخلوق را لاحق است که در آنها
کیفیت وجهت و حلول و اتحاد و غیر هم پیدا می شوند پس اگر

کسی خواہد کہ از فوقِ تقدس فوق العرش مراد خود گیرد کہ اللہ تعالی

غیر اسمہ بذاتِ تقدسِ خود فقط بالای عرش است گویا او منکر

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ وَيَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ

گشت و اگر خواہد کہ از قرب و معیت فقط علمی مراد خود گیرد پس او

منکر وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلٰكِنْ لَّا تُبْصِرُوْنَ وَهُوَ

مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ شد زیرا کہ ضمیرِ نحن و ضمیر ہو راجع بذات تقدس

او میند غیر سبحانہ نہ فقط بعلم او تعالی جل برہانہ کہ مراد از ذات علم خیزد

و دیگر آنکہ در آیت قرب ولکن لا تبصرون صریح دلالت میکند بر بودن

قرب و معیت و احاطہ ذاتی ورنہ بجایش ولکن لا تعلمون چرا

کفایت نکرد کہ بمیزان عقل سنجیدہ می آید کہ عین او تعالی علم او تعالی است

و مزید بران اینکہ اہل سنت چرا بغور نفرمودند کہ علم او تعالی عین

او تعالی یا غیر او تعالی است حالانکہ فہم و ادراک شان در حدود

حوادث چنان تاختہ کہ دیگران بگرد او شان پی نبردہ اند لیکن با صف و

این کمالات اوشان نیز در کنهیات ذات وصفات جناب باری
عز سبحانه حیران وسرگردان مانده دم درکشیدند وایمان بغیب آوردند
که پروردگار ما است جل سلطانه لیکن نه بآن شانیکه در تصور ما گنجد
بلکه بآن علو مراتب که جناب قدس اورا لایق است جل برهانه
زیرا که او تعالی با اسما وصفات خویش یگانه است یعنی شریکی
ندارد که تتوسل آن در فهم قاصر ما آید عز سبحانه واز صفات او تعالی
هیچ صفتی بمخلوق او نرسیده که از تشبیه وتمثیل ذات وصفات
او تعالی عز سبحانه در خور فهم قاصر ما آنده مبرائیم که آفتاب ہمچو ذات
او تعالی است وپرتوا ومثل علم او تعالی چه نسبت خاک را با عالم
پاک خبردار که این همه از آورده حمقای اهل باطل است یعنی آفتاب
پرستان که دام از رشتهٔ عنکبوت ساخته در گرفتن عنقای کوشند
وشهبازی گ توت گرفته بخیال عالم بالامی پرند وبی چشم وپا در
دیدن کوه قاف می پویند وای صد وای برایں بیچیزدان که

سماقت از تشبیه تنزیهی را می جویند که او به تشبیه نمی ماند حنبل
بر بانه و آورا پاکیزه از جهت و کیفیت نمی دانند حنبل سلطانه که جهت
فوق و کیفیت بتشابهه قایل گشته اند که او تعالی در جهت فوق مقر
بر عرش است بعنوانیکه عرش از و خالی نمی شود و دیگر همه اشیا
محاط علم او نیند نه محاط ذات او تعالی زیرا که او تعالی جدا از مخلوق
خود است فقط بذات تقدس خود بالای عرش نشسته قرار گرفته
است و کرسی قدم جای اوست با وصف که سر آخر شب تا سمان
دنیا می آید اما عرش بالای او نمی شود زیرا که او بر عرش قایم است
بر غیر عرش و عرش مکان اوست بدلیل و هو مکانه رواه النجاری
نه غیر عرش الی آخره غرض چگوییم و چه نویسیم از پریشانیهای این
بزرگواران که سخن از دری بهم رسانیده بلا تحقیق لفظها می رانند که او
تعالی فقط به عرش جا گرفته و علم او محیط همه اشیا است نه ذات او
آیا و نبیس قد احاط بکل شیئ علما + و کان الله

بکل شیئ محیطا را چرا از نصوص قرآنی نمیدانند که کمر بسته بانکار
احاطه ذاتی می برآیند باوصف که جناب احدیت عز سبحانه بندگان خود
را باحاطۂ ذاتی نیز آگاه کرده است که تا از علمی ذاتی را انکار نه نمایند بلکه
ایمان بالغیب آرند که پروردگار ما بذات تقدیس خود محیط اشیا و قریب اشیا
است و معیت باشیا دارد و مستوی بر عرش است و مستوی بآسمان
است و فوق ہمہ اشیا است برابرا با بلا کیف جل سلطانه و تعالی شانه
و در تاویلات صفات تقدس نکوشند بلکه حواله العلم الهی نمایند که هر چه مراد
جناب قدس او باشد جل برهانه و او تعالی را از جسم و جسمانی و اتصاف
مکانی و زمانی صاف دانسته جهت و حلول و اتحاد و غیرهم را بجناب
تقدس او راه ندهند و او را از همه عیوب پاک دانسته از تشبیهات
نجویند و هر قدر صفتهای او تعالی که در قرآن و حدیث وارد اند بهمه
اش ایمان آورده همچو صفات خلایق ندانند و نه خلایق را در خور آن
صفات بینند زیرا که خلایق با جمیع صفات خود حادث اند تغیر پذیر در

حدود حوادث که احتیاج بآن صفتها دارند و بغیر آن صفات کاری
از ینها نمی برآید که جهت برای اوشان موضوع گشته واو تعالی عز اسمه
با جمیع اسما و صفات تقدس خود قدیم ازلی و باقی ابدیست که این
چیزها را بجناب تقدس او را نسبت جل سلطانه و تعالی شانه بلکه
به نسبت او تعالی عز سبحانه این چیزها معدوم اند چنانکه بودند که نشانی
از او شان نبود و به نسبت ممکنات موجود اند بمرتبه دهم چنانکه مستند
نشان هید هند پس او حضرت احدیت جلت عظمته با وصف قرب
و معیت و احاطه ذاتی که بلا کیف او را لایق است جدا است این
چیزها یعنی مخالف مخلوق است که با اسما و صفات تقدس خود شریکی
ندارد که تشبیه باو داده شود یا بمثال آید نسبت معنی جدائی نه انفصالی
که خلا درمیان آید یا بوصلی که حلول و اتحاد ازان خیزد که آن لائق و
شایان حوادث اند نه لایق آن حضرت احدیت جلت عظمته که حدود
جهت را بجناب قدس او راه نباشد زیرا که او تعالی جل برهانه

بیش از وجود حد و وجهت که بود بلا احتیاج همچنان است که احتیاج
بحوادث ندارد بلکه همه محتاج اویند جل برهانه العزیز آگاه باش که از
جملۂ صفات تقدس او تعالی یکی قرآن مجید است کلام او تعالے
عز سبحانہ که نوشته شده در مصاحف و یاکرده شده در دلها و خوانده شده
بزبانها و فرستاده شده بجناب رسول اللہ علیه وعلی آله الصلواة
والتسلیمات که نه عین او تعالی است و نه غیر او تعالی بلکه سر آمینه
کلام او تعالی صفت او تعالی است قدیم که تغیر از حلول در سینه ها
محفوظ است نه چنانکه آب در کوزه و دُر در صدف قرار میگیرد و کلام
الٰهی عز سبحانہ غیر مخلوق است و این الفاظ و حروف و اصوات و
سیاهی و سواد و کاغذ که می بینی همه مخلوق اویند جل برهانه زیرا که
انهمه اسباب قرآن مجید اند از فعل بندگان که در خواندن قرآن مجید
باین اشیا محتاج اند و کلام الٰهی عز اسمه قایم بذات تقدس اوست
که اکثر معنی آن ازین اشیا بفهم بندگان میرسد نیس اگر کسے کلام الٰهی را

مخلوق داند شک نیست که او کافر است مولوی + گرچه قرآن از
لب پیغمبر است + هر که گوید حق نگفت او کافر است + غرض همه صفات
او تعالی قدیم اند ازلی قایم بذات تقدس او تعالی که حادث ندارند که بر
حدوث حوادث بتعالی فہمیده شود که مستقر شد بر عرش یا نشست یا
قایم شد یا قرار گرفت بالای عرش پس از ین سخنها سے پوچ است
استوای او تعالی دانمی شود جل برهانه که اہل سنت بتاویلات اہل
ہوا ایمان آرند که او تعالی مستقر شد بر عرش و با به تفاسیر اہل حق
یقین آرند که او تعالی مستولی شد بالای عرش البته این لفظ مناسب
که نسبت فقط برای رد توہمات مولدین است که او تعالی را پاکیزه از
صفات حوادث نمی دانند ورنه استوای او تعالی جل شانه که قرآن
بر آن ناطق است مراد از و استیلا گرفتن نیز بعقل راست نمی آید
که از استوای تقدس استیلا خیزد تا اینقدر ہست که مفسرین اہل سنت
برای دفع خیالات اہل ہوا ستر احاطه و قرب و معیت را بلا انکار ذاتی

علمی گمان برده اند واز فوق و استوای تقدس استیلا و فوقیت قهر
مراد خود گرفته اند نه مراد الهی جل برهانه وجهش آنست که عوام الملحد
وساوس وخطرات اهل هوا گرفتار نشوند ورنه استیلاء وعلو شان
او تعالی از استوا و فوق تقدس نه برآمده که مراد آلهی بجز اسمه از مراد
مفسرین خیزد اگرچه بمعنی راجب ابهار ظهور در عالم باشد با خاکیان
راچه مجال است که از ان صفات کامله سر یکی را العبنیه علوم خود
سازند خصوصا سر استوا و فوق تقدس که در کلام آلهی جل برهانه
ورود یافته آن نیز کیفیت ندارد که بقول شاعر برابر آمده از ان
استیلاء و قهر پیدا شود که بی زور شمشیر و خونریزی البشر بعراق غالب
آمد آری مشت خاک از استوای البشر استوای خالق البشر الفهم بر
نمی آید که از قد استوی البشر علی العراق * من غیر
سیف و دم و مراق * الرحمٰن علی العرش
استوٰی آسان گردد زیرا که این استوای تقدس نه آن استوا

که از ان لفظ نشست و برخاست وقرار واستقرار سر زده اند بلکه این استوائیست غیر مخلوق که استوای جمیع خلایق با و نسبتی ندارد که پیش اهل حق تراجم شاه ولی الله و شاه عبد القادر و شاه رفیع الدین علیهم الرضوان استوای جناب باری گردد بالفرض اگر تراجم این بزرگواران دلالت کنند بر بودن او تعالی مستقر بر عرش باید که اهل سنت مجسمه و کرامیه را نیز از هم مکتبان خود شمارند زیرا که از مجسمه و کرامیه زیاده ترکسی بدنبال استقرار جهت فوق ندویده است پس چرا این هر دو بیچارگان برون از اهل سنت گردیدند آیا از اهل سنت کسی در پی استقرار جهت فوق نرفته که مجسمه و کرامیه مورد ملامت شدند و دیگر آنکه اگر از تراجم شاه ولی الله و شاه عبد القادر و شاه رفیع الدین علیهم الغفران آیات استوا و فوق محکم شدند باز در محکم بودن آیات احاطه و قرب و معیت متشابهه از کجا رسید که اهل سنت بدان ایمان آورده در فریب کتابدان گرفتار آمدند

نمی بینی که از تراجم آن بزرگواران واضح می شود که آیات استوا و فوق محکم
باشند و آیات احاطه و قرب و معیت متشابه بلکه تراجم این حضرات
علیهم الغفران بر محکم و متشابه بودن صفات خمسه برابر دلالت میکنند
که در آیات استوا و فوق و احاطه و قرب و معیت استوا و فوق احاطه
و قرب و معیت ذاتی و علمی هر دو برابر باشد باید دید که از ترجمه آن
بزرگواران راست از کجا برخاسته ای نمامی گوش دار که اهل سنت
و جماعت تفسیر استوا را باستوای بالیق به دانسته بانکار استقرار و جهت
فوق به پرداختند نه آنکه منکر صفت استوا و فوق تقدس اند که بران قرآن
ناطق باشد و تفسیر احاطه و قرب و معیت را علمی با انکار ذاتی فهمیده با انکار
ذاتی نه پرداخته اند که انکار نصوص قرآنی افتد پس استقراریان بر افشای
که اهل سنت آنچه خویش از زائغین و متبع الفتنه گمارند انتهی و آنکه
استقراریان می سرایند که در غنیه برای او تعالی جهت فوق ثابت نماید
و مصنف آن شیخ عبدالقادر جیلانی است که یکی از اکابر اهل سنت است

پس چرا اہل سنت بانکار جہت فوق می برآیند آری نادان اصلے ندارد کہ غنیہ از تصانیف آنجناب باشد زیرا کہ در غنیہ نسبت امام ابو حنیفہ بفرقہ مرجیہ ونسبت اشعریہ بمعتزلہ می نماید و بر تقدیر اگر غنیہ از تصانیف آنجناب است باز حنفی را مرجی و اشعری را معتزلی چرا نہ می گوئید حالانکہ صاحب غنیہ بخلاف اہل سنت و جماعت درباہم آمدہ و تعالی جل برہانہ را در جہت فوق میداند پس آگاہ باش کہ غنیہ ہرگز ہرگز از تصانیف حضرت شیخ نیست زیرا کہ بپایۂ ثبوت ہم نرسیدہ کہ غنیہ از تصانیف آنجناب باشد چنانچہ شیخ عبد الحق محدث دہلوی علیہ الرحمہ کہ یکی از خاصان درگاہ آنجناب بودند و از اسرار مخفی اوشان آگاہ در عنوان کہ ترجمہ غنیہ است می فرمایند کہ ہرگز ثابت نشدہ کہ غنیہ از تصانیف آنجناب است اگرچہ انتساب آن بآنحضرت شہرت دارد و نظر بر انیکہ شاید در ان حرفی از آنجناب بود ترجمہ کردم الی آخرہ و دیگر بسیاری از محققین بر انیمنوال

رفته اند که این کتاب ازان جناب نیست پس انتساب این
کتاب بآنحضرت خطا بر خطا است ورنه از علم و کمال اوشان
نقص سر میزند برای آنکه در غنیه از خود بهترین اهل سنت وجماعت
را در فرقهٔ جهالهٔ مرجیه و معتزله آورده مشغول بجهت فوق گردید که
وهو فی جهت الفوق البته بعضی از غالات روافض و کرامیه وجمیع
مجسمه قایل بر آنند که او تعالی در جهتِ فوق مستقر بر عرش است پس
سر این رمز و اشد که غنیه را یکی از نیها بنا نموده منسوب بحضرت
شیخ کرد که تا رخنه در مذاهب اهل سنت افتد لیکن اهل سنت
نادان نیستند که بچند موضوعات اهل ہوا فریفته حضرات قادریه را
کرامیه و مجسمه دانند و یا قادریه که اماما ن خود را مرجیه معتزله شمارند
انتهی و آنکه استقرار یان در برداشتن دستها بوقت دعا بوہم گمان
می برند که او تعالی در آسمان است اصلی ندارد زیرا که جناب
رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم منع فرموده اند که در وقت

دعا رو بسوے آسمان نکنید چنانچه در صحیح بخاری بروایت
انس رض و در صحیح مسلم بروایت ابو ہریرہ رض و جابر رض و در نسائی
و ابوداؤد و ابن ماجه بروایت ابن عمر رض و جابر و انس رضی الله
تعالی عنهم بالفاظ مختلفه مروی است بآید دید و بنا برین سید
جلال الدین در حاشیه مشکوٰة و ملا علی قاری در مرقات و مولوی
خرم علی در شرح مشارق فرموده اند که در وقتِ دعا نظر بآسمان
کردن نا رواست زیرا که وہم پیدا میشود که او تعالی در مکان است
انتهی البته برای حصول مدعا در وقت دعا دست برداشتن بسوے
آسمان ضرور است زیرا که آسمان گنجینه رزق و نعمتهای گوناگون
است که وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ناطق برانست
نه آنکه آسمان جای استقرار او تعالی عز شانه که در قرآن ازان نشانی
نباشد پس آسمان در وقت حاجات قبلهٔ دعا است چنانکه کعبه
شریف در وقت اطاعت خاص قبلهٔ صلوٰة است و آنکه استقرار یان

از امام شافعی علیہ الرحمہ می آرند کہ حدیث کنیزک دلالت دارد بر بودن
او تعالی در آسمان پس حاصلش آنست کہ کنیزک نومسلمہ پیش از اسلام
در جاہلیت معبود خود را در زمین میدید چنانکہ عادت بت پرستان
است وچون بامتحان فی السما گفت پس نفی الہ باطلہ کرد وآنوقت
کنیزک بامتحان برابر آمدہ معلوم شد کہ موحدہ است از پرستندگان
الہ باطلہ نیست شاید کہ این باشد یعنی حدیث کہ از کنیزک سرزدہ
ورنہ از فی السما صریح حلول از استحاد می خیزد و دیگر آنکہ اگر از فی السما خدا
در آسمان تصور کردہ آید پس باید کہ قول کنیزک منافی استقرار او تعالے
علی العرش شود حالانکہ فی وعلی وہرچہ دران باشد ہمہ مخلوق اند
ومخلوق را بجناب قدس او تعالی جل برہانہ راہ یافتن محال است
وآنکہ استقراریان در پردۂ فریب از ابن عباس رض معانی استواے
مقدس را استقرار وغیرہ روایت میکنند پوچ است زیرا کہ سیوطے
علیہ الرحمہ در اتقان می گوید کہ سست ترین طرق تفسیر ابن عباس است

است رض کہ طریق کلبی است و در مقاصد کہ شرح صحیح بخاری است
از امام احمد علیہ الرحمہ آمدہ کہ در تفسیر کلبی من اولہ و آخرہ کذب است
کہ دیدن در در روا نیست و در زبدۂ شرح شفا آمدہ کہ کلبی ابو النصر محمد
ابن سائب مفسر کہ بعضی او را ضعیف و اکثر او را کاذب گفتہ اند و
دیگر حالات کلبی در ہم شکر بان و یرا از تحقیق التقدیس باید جست
پس بروایت کلبی ابن عباس رض را از استقرار بیان فہمیدن خطا
دارد زیرا کہ ابن عباس رض صاحب رسول اللہ صلی اللہ علیہ و آلہ و
سلم و از عبادلِ ثلثہ و پیشوای اہل سنت ہستند چگونہ لفظ استقرار را
از استوائے تقدس گرفتہ باشند کہ سواد اعظم بقریب کلبی و غیرہ
آمدہ ابن عباس رض را از پیشوایانِ خود میدانند بلکہ اینکار خاص
کار مجسمہ و کرامیہ است کہ او تعالیٰ را در جہتِ فوق مستقر بر عرش
میدانند بخلاف اہل سنت کہ بیش از تفسیر و تعبیر ظنی و بلا تشبیہ و
تاویل بر جمیع صفات جناب باری عز اسمہ ایمان آوردند و مراد

حقیقی شان را نفهمیده لب فرو بستند آری بعضے از خلف ایشان
که تفسیر متشابهات را جایز داشته اند آن فقط برای دفع زائغین و
متبع الفتنه است نه آنکه اہل سنت از متبعین متشابهات اند که بر تاویلات
اہل ہوا ایمان آورده سخن از علم متشابهات زنند بلکه ہمگی شان از
سلف تا خلف بدان رفته اند که معانی حقیقیه متشابهات را بجز خدا کسے
نمی داند و آنکه چند آزادگان بدنبال مجسمه و حکمیه و کرامیه وغیرہم قدم
بر قدم زده در گروه حنابله خود را می شمارند می نالند آن در حقیقت استقرار
اند که او تعالی را در جهت فوق مستقر بر عرش می فهمند یا لفظ مستقر و جهت
خود بخود بر بطلان مذاهب ایشان دلالت دارند زیرا که در ورود استقرار
و جهت برای او تعالی عز سبحانه از کتاب و سنت یافته نشده است
که استوا و فوق او تعالی جل بر بانه استقرار و جهت گشته تراجم فارسی
و ہندی شاه ولی الله و شاه عبد القادر و شاه رفیع الدین علیهم
الغفران موجب محکم بودن استوای باری مفید استقرار و قیام و

یا جلاس و قرار افتند و یا توہمات استقراریان باعث محکم شدن فوق تقدس منفیہ جہت عالم بالا گردد و حق آنست کہ متکلمین اہلسنت کہ مثل اوشان کسی در عالم محقق نیست تنفسے ہم از اوشان لفظ استقرار و جہت را از صفات جناب باری نشمردہ است کہ از استواء فوق تقدس استقرار و جہت خیز و نمی بینی کہ اہل حق بدان رفتہ اند کہ تفسیر در متشابہات جاری نمی شود زیرا کہ در متشابہات مراد الٰہی را کسی نمیداند کہ معانی حقیقی آن در تصور آید پس آنچہ در تفاسیر اہلسنت مذکور اند بلا تعیین مراد الٰہی ہمہ تعبیر اند تفسیر اما مجاز از اثر تفسیری نامند بالفرض اگر تعبیر در متشابہات بعینہ تفسیر دانستہ شود پس در حقیقت آن نہ تفسیر است و نہ تعبیر بلکہ تاویل است کہ او تعالٰے بی کام و زبان از سر کلام تقدس خود از ان خبر دادہ است کہ سوای من کسی نمیداند و آنکہ استقراریان می سرایند کہ این تفسیر است نہ تاویل آیا نہ فہمیدند کہ آن کدام چیز است کہ از تبدیل ناشی حقیقت آن مبدل گردد

کہ تاویلِ متشابہات بنام تفسیر نزد شان در فہمِ مخلوق جا گرفت شنیدہ
کہ در مذہب اہل سنت ایمان بہ متشابہاتِ قرآنی بغیر تفسیر آوردہ جناب
باری عز اسمہ را از معانیِ ظاہر آن منزہ و مبرا دانستن است و از
تاویل آن کنارہ کشیدہ علم آن بسوی قایلِ آن حوالہ کردن است
و در ترجمہ اش مراد حقیقی آن منحصر ساختہ او تعالیٰ جل برہانہ را از جمیع اجزائے
حوادث و صفاتِ شان پاک گفتن است پس ہر کہ خود را اہل سنت
دیدہ دعویِ علم متشابہات کند شک نیست کہ آن کذاب ابتغاء الفتنہ
از گروہ زائغین است کہ حق تعالیٰ جل شانہ در کلام تقدس خود زائغین
را با بتغاء الفتنہ یاد فرمودہ وصفِ راسخین فی العلم نمود چنانچہ در اتقانِ
سیوطی علیہ الرحمہ ہم آمدہ است کہ ان الآیۃ دلت علی ذم
متبع المتشابہۃ و وصفہم بالزیغ و ابتغاء الفتنۃ و
علی مدح الذین فوضوا العلم الی اللہ و سلموا الیہ و
در تفسیر جلالین ذکر است فَاَمَّا الَّذِیْنَ فِیْ قُلُوْبِھِمْ زَیْغٌ

فیتبعون ماتشابه منهم ابتغاء الفتنة وابتغاء تاویله
ای تفسیره وطبرانی علیه الرحمه در معجم کبیر از ابی مالک اشعری رضی
آورده اند که جناب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم میفرمودند که
بر امت خود نمی ترسم الا از سه خصلت یکی آنکه اوشان خیلی مالدار
شوند پس باهم حسد ورزنده یکدیگر را القتل رسانند دوم آن که
خواهش تاویل تشابهات کنند باوصف که معنی تشابهات را
سوای او تعالی کسی نمیداند الی آخره وابن ابی حاتم از ام المومنین
عائشه صدیقه رضی الله تعالی عنها برآورده اند که قالت
کان رسوخهم فی العلم ان آمنوا بمتشابهة ولا یعلمونه
یعنی فرموده اند حضرت ام المومنین رض که معنی راسخین فی العلم
آنست که بمتشابهات آن ایمان می آورند و معنیش را نمی فهمیدند
وابن مردویه روایت نمودند از حدیث عمر ابن شعیب وا و از پدر
خود و او شان از جد خود و آن شنید از جناب رسول الله

صلی اللہ علیہ وسلم کہ میفرمودند ان القرآن لم ینزل لیکذب بعضہ بعضاً فما عرفتم فاعملوا بہ وما تشابہ فآمنوا بہ یعنی ہر آئینہ قرآن مجید برای آن نازل نشدہ است کہ بعضش بعض را رد کند پس ہر چہ کہ در فہم تان آید بران عمل کنید و ہر چہ متشابہ باشد بدان ایمان آرید و روایت نمودند ابن جریر علیہ الرحمہ از ابن عباس رضی اللہ عنہ انزل القرآن علی اربعۃ حرف حلال وحرام ومحکم لا یعذر احد بجہالتہ وتفسیر یفسرہ العرب وتفسیر یفسرہ العلماء ومتشابہ لا یعلمہ الا اللہ ومن ادعی علمہ سوی اللہ فہو کاذب یعنی قرآن شریف نزول یافت بر چہار قسم حلال وحرام ومحکم کہ کسی را بلا علمی انہا بہانہ قبول نمی شود وتفسیریست کہ تفسیرش عرب کنند وتفسیریست کہ تفسیر آن علما کنند ومتشابہ کہ معنی آنرا سوای خدا کسی نمیداند و ہر کہ سوای خدا دعوی علم متشابہ کند بیشک او

کاذب است و روایت کرد حاکم از ابن مسعود رفعہ و او شان از
جناب رسول اللہ علیہ و علی آلہ الصلواۃ والتحیات قال کان
الکتب الاول ینزل من باب واحد علی حرف
واحد ونزل القرآن من سبعۃ ابواب علی سبعۃ
احرف زاجر وآمر وحلال وحرام ومحکم ومتشابہ و
امثال فاحلوا حلالہ وحرموا حرامہ وافعلوا ما
امرتم بہ وانتہوا عما نہیتم عنہ واعتبروا بامثالہ و
اعملوا بمحکمہ وآمنوا بمتشابہ وقولوا آمنا بہ کل من
عند ربنا یعنی کتاب ہای اول از یک باب بر یک حرف نازل
می شدند ونزول یافت قرآن شریف از ہفت باب بر ہفت حرف
نہی کنندہ و امر کنندہ وحلال وحرام ومحکم ومتشابہ و امثال پس
حلال دانید حلال آنرا وحرام فہمید حرام او را وبکنید آن چیزرا کہ امر کردہ
شدید بدان وباز آئید از آن چیز کہ نہی کردہ شدید از آن وعبرت

گیرید با مثال آن و عمل کنید بمحکمات آن و ایمان آرید بمتشابهات آن
و بگوئید که ایمان آوردیم بدان که همه از پیش پروردگار ما است انتهی
ای عاقل گوش دار که این احادیث معتبره برای دفع توهمات استقراریان
است که از آیات متشابهات و احادیث مشکلات توهم بر آوردند
او تعالی جل برهانه را فقط در جهت بالا مستقر بر عرش قرار داده اند و میدانند
که فقط علم او تعالی محیط و قریب اشیا است و معیت علمی با شیا دارد
نه معیت ذاتی بخلاف اهل سنت و جماعت که در طریق شان استقرار
و جهت پست افتاده می فهمند که او تعالی با علم خود محیط و قریب اشیا
است معیت ذاتی و علمی با شیا دارد که یکسر مو در ان قرب و معیت
و احاطه ذاتی و علمی فرق نیست لیکن نه بان شانی که در فهم مخلوق
آید بلکه بآن شانی که لایق جناب قدس او ست جل برهانه لهذا
این چند احادیث مشکلات که از قبیل متشابهات اند بار دگر بدفع
توهمات استقراریان می آیند که اگر تراجم اینها محکم شوند شک نیست

کہ آنہمہ منافی استقرار وجہت فوق و قرب و معیت و احاطہ علمی اند

قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم والذی نفس محمد بیدہ لو انکم دلیتم بحبل الی الارض السفلی لھبط علی اللہ یعنی قسم بآن ذات تقدس کہ جان محمد در دست او است اگر شما آویزانید رسنی را سوی زمین پائین البتہ خواہد آمد خدا این حدیث ترمذی است کہ ترجمہ اش استقراریان را بیقرار میکند وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم الحجر الاسود یمین اللہ فی ارضہ یصافح بہا عبادہ یعنی حجر اسود در زمین خدا دست راست خدا است کہ بآن دست ہمراہ بندگان خود مصافحہ میکند این حدیث از فضایل حجر اسود است کہ از شنیدن ترجمہ اش روی تیرہ باطنان سیاہ میگردد وقال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ان قلوب بنی آدم کلہا بین اصبعین من اصابع الرحمن

یعنی ہمہ دلہای بنی آدم ہر آئینہ درمیان دو انگشت از انگشتان
خدا ہست این حدیث مسلم است از ابن عمرو رض کہ ترجمہ اش
ہوش از سر اہل ہوامی پراند وقال رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم قال اللہ تعالیٰ انا مع عبدی ما
ذکرنی یعنی من ہمراہ بندۂ خودم وقتیکہ او ذکر مرا میکند این
حدیث بخاری است کہ روبروی وی مذہب استقراریان بجوی
نمی آرزد ونیز در صحیح بخاری آمدہ کہ جناب رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم فرمودند کہ خدا فرمود کہ دیگر عبادت را مثل ادای
فرائض دوست نمیدارم اما با دای نوافل بندۂ من بسوی
من قریب میشود حتیٰ کہ دوست میگیرم اورا وچونکہ دوستش گرفتم
پس من میشوم شنوای او کہ باں شنوای میشنود ومن می شوم
بینائی او کہ باں بینائی می نگرد ومن میشوم دست آن کہ باں
دست میگیرد ومیشوم پای او کہ باں پای میرود انتہیٰ انہم

حدیث بخاریست که نشان از اولیای است و کاملین اہل سنت
سیاہ نه آنکه دلیل باشد بر بودن اعضای ممکن ذات واجب را
که اہل سنت وجماعت قدم ازلی را از حدوث گمان زند بلکه اہل سنت
وجماعت بر جمیع آیات متشابهات واحادیث مشکلات ایمان
بس از تفسیر و بلا تاویل وتشبیه آورده از متبعین متشابهات بیزار اند
چنانچه دارمی علیه الرحمه در مسند خود از سلیمان بن یسار رض آورده
که شخصی صبیغ نام در زمان امیر المومنین عمر رضی الله تعالی عنه به مدینه منوره
درآمده از متشابهات قرآنی پرسیدن آغاز کرد تا آنکه این خبر
بجناب فاروق رض رسید وجناب فاروق رض شاخچه های خرما را
فراهم نموده صبیغ را طلبید چون بحضور حضرت فاروق رض آمد جناب
فاروق رض ازو پرسیدند که تو کیستی صبیغ عرض کرد که من عبد الله
صبیغ ام وحضرت فاروق رض ازو پرسیدند که تو از متشابهات قرآنی
چرا می پرسی صبیغ جواب داد که در معانی آن مرا اشتباه است ازین باعث

دریافت می نمائیم پس ازان حضرت فاروق رض ازان چوبهای خرما

صبیغ را چنان زدند که سرش شکست و پوست پشتش بر سرین افتاد

پس ازان صبیغ را باصحاب خود سپردند که تا صحت گیرد و چون صبیغ صحت

یافت باز حضرت فاروق رض صبیغ را طلبیده همچنان زدند و حواله اصحاب

خود کردند که تا صحت یابد باز چون صبیغ بصحت رسید باز حضرت فاروق

رض طلبیده خواستند که او را بزنند که یکبار صبیغ بفریاد آمد که یا امیرالمومنین

اگر اراده کشتنم داری بکش چرا از زحمت مسکینی میدهد جناب فاروق رض

از صبیغ فرمودند که از مدینه منوره برآمده بملک خود برود چون رفت جناب

فاروق رض بابوموسی اشعری نامه نوشتند که منادی کن که مسلمانان

همراه صبیغ ننشینند انتهی ای غافل باید دید که بر نفی نداستن مخلوق متشابهات

را قران وحدیث گواه اند پس استقراریان را باید که بر اثبات فهمیدن

مخلوق متشابهات را از قران وحدیث شاهد آرند ورنه از استوا و

فوق ونزول تقدس استقرار وجهت بالا و انتقال گرفتن کم از توحید

نصیرست وتثلیث نصاری نیست زیراکه استقرار وجهات وانتقال انهمه
مرضات بر ذات اجسام نه برای ذاتی که از جسم و جسمانی و اتصال مکانی
... استقرار وجهات وانتقال وتغیر هم از اجزای حوادث پاک بوده
... الآن کما کان باشد جل برهانه وچون وچند مر را بجناب
... ... باشد سبحانه ... وچون وچند مر اگنجد جل سلطانه
... چه خوش فرموده حجة الاسلام یعنی امام غزالی علیه الرحمة
احیاء لیس فی ذاته سواه ولا فی سواه ذاته واین است
... که چیز با کیف از چیز مع الکیف نمی خیزد ونه چیز مع الکیف در
چیز بلا کیف میگنجد که تنزیه در لباس تشبیه آید وتشبیه با صفات
تنزیه خیزد چنانچه رئیس علمای اهل سنت یعنی امام ابوحنیفه ...
علیه الرحمة فرموده اند فما ذکر الله تعالی فی القرآن من
ذکر الوجه والید والنفس صفات بلا کیف یعنی
پس آنچه خدا تعالی ذکر وجه و ید و نفس کرده است در قرآن همه

صفات بلا کیف اند و ملا علی قاری علیه الرحمه فرموده اند آنکه خدا
مشابه ممکن نیست و نه ممکن بخدا مشابه و نه او تعالی محدود است
و نه معدود و نه متصور است و نه متبعض و نه متجزا است و نه مترکب و نه
متناهی و نه بجنسیت موصوف است و نه بکیفیتی از رنگ و مزه و بو و
گرمی و سردی و خشکی و غیرهم از صفات اجسام و نه مکان گرفته
بمکانی که بالا و زیر است و نه غیر اینها و نه جاری میشود بر زمان چنانچه
مجسمه و مشبه و حلولیه گمان برده اند با وصف که او تعالے نه حال است
در چیزی و نه محل برای چیزی و امام غزالی علیه الرحمه فرموده اند
تحقیق خدا تعالی جوهر ذی مکان نیست بلکه بلند و پاک است از
مناسبت مکان و خدا جسم مرکب از جواهر نیست و نه عرض قایم
بجسم و نه حال در محل است و خدا پاک است از اختصاص جهات
و خدا استوی بر عرش خود است بمعانیکه مراد او تعالی باستوا است
و آن معنی است که منافی وصف کبریائی نیست و عارض نمی شود

باو نشان حدوث وفنا و شیخ عبدالحق محدث دہلوی علیہ الرحمہ
در تکمیل الایمان فرمودہ اند و در جہت نیست یعنی بالا و زیر و پس و
پیش و چپ و راست و در جائی نیست و در زمانی نہ چہ اینہا ہمہ صفات
عالم اند و پروردگار عالم بر صفات عالم نبود و در بحر المذاہب آمدہ
کہ ہر کہ وصف کرد خدای پاک را بدانچہ کہ لایق جناب او نیست از
صفات ممکنات پس بتحقیق آن کافر است و در حیات الذاکرین
ذکر است کہ او تعالی واحد و قدیم است و جوہر و جسم و عرض نیست
نہ محدود است بحد و نہ مخصوص است بجہت و بیہقی ؒ از امام مالک
علیہ الرحمہ روایت نمودہ اند کہ انہ قال ہو کما وصف نفسہ
ولا یقال کیف و کیف یعنی امام مالک علیہ الرحمہ فرمودہ اند
کہ او تعالی آنچنان است کہ خود وصف خود کردہ است و گفتہ نشود
کہ چطور و چسان است و در اتقان آمدہ کہ جمہور اہل سنت کہ
سلف و اہل حدیث از ایشان اند بر آنند کہ ایمان بصفت او آوردہ شود

وی در زمان است و دیگر مانند این اقوال پس تحقیق آن کافر است که ثابت نشده است دران حقیقت ایمان و امام غزالی علیہ الرحمہ فرمودہ اند وھو مع ذلک قریب من کل موجود وھو اقرب الی العبد من حبل الورید وھو علی کل شئی شھید اذ لا یماثل قربہ قرب الاجسام کما لا یماثل ذاتہ ذات الاجسام و امام نووی علیہ الرحمہ فرمودہ اند آنکہ ہیچ شئی مثل خدا نیست وہر آئینہ خدا پاکست از جسم و انتقال و مکان گرفتن در کدام جہت و از جمیع صفات مخلوق و ہمین قول مذہب گروہی است از متکلمین و جماعت از محققین این پسندیدہ اند و این سالم تر است و امام فخر الدین رازی علیہ الرحمہ در اربعین فرمودہ اند و تری جمھور الاذکیاء من العقلاء متفقین علی بطلان ھذہ المقدمۃ فان اثبات الجھۃ للہ لم یقل بہ

الا الحنابلة والکرامیة واما کل من سوائهم فهم متفقون
علی اثبات ذاته منزها عن الاختصاص بالحیز والجهة
یعنی می بینی جمهور دانایان را از علما متفق بر بطلان این مقدمه زیرا
که اثبات جهت برای او تعالی قایل نشده است کسی مگر حنابله
وکرامیه و هر که سوای اینها اند پس همه متفق اند بر اثبات آنکه خدا
پاک است از اختصاص مکان وجهت و باز امام فخر الدین رازی
علیه الرحمه فرموده اند ذهب سواد الاعظم من العقلاء
الی انه تعالی منزه فی وجوده عن المکان والحیز و
الجهة وقال الکرامیة انه مختص بجهة الفوق یعنی
گروه کثیر از علما بدین رفته اند که او تعالی در ذات تقدس خود
منزه است از مکان وحیز وجهت وکرامیه گفته اند که او تعالے
بجهت فوق اختصاص دارد ایضاً از فرموده امام رازی علیه
الرحمه واما الکرامیة والمجسمة فهم انما یسلمون جواز

رویة الله تعالی لاعتقادهم انه جسم وفی المکان
یعنی کرامیه ومجسمه رویت او تعالے را جایز داشته ازین سبب
تسلیم کنند که اعتقاد دارند که خدا جسم است ودر مکان است
ومولانا شاه عبد العزیز علیه الرحمه در تحفه فرموده اند آنکه حق تعالے
را مکان نیست واو را جهتی از تحت وفوق متصور نیست وهمین است
مذهب اهل سنت وجماعت انتهی وآنکه امام فخر الدین رازی
حنابله را در مسئله جهت با کرامیه یکجا کرده اند آگاه باش که این
آن حنابله علیهم الرضوان نیست که مقلدین امام احمد بن
حنبل اند بلکه این حنابله مستقرانه است که مکرر خود را حنابله
زده میخواهد که کارخانه اهل سنت بهم بر زنند امام فخر الدین
رازی علیه الرحمه در اعتقاد خود با حنبلیان علیهم الرضوان کوئی
مخالفت ندارند بلکه با ایشان یکی خویش اعتقاد اند پس
ازین باعث حنبله مستقره حنابله علیهم الرضوان را گفتند اشتعالک

مید نہند کہ متکلمین حنابلہ را در کرامیہ و مجسمہ شمردہ اند کہ تا حنابلہ بفریب فتنہ زائے شان افتادہ متکلمین اہلِ سنت را در فلاسفہ بینند و گویند کہ متکلمین در اعتقاد خود مخالف حنابلہ اند زیرا کہ بسبب رواجِ مذہبِ حنفی یا صرف بباعثِ عقاید ماتریدی و اشعری حرف از دلایل عقلیہ و براہین فلسفیہ میزنند نہ از تحقیقِ حنابلہ لیکن حنابلہ علیہم الغفران در تحقیق خود جاہل نیستند کہ در کید کیاد ان استقراریہ مبتلا باشند حضرات متکلمین را در فلاسفہ گیرند و دین و آئینِ اہلِ سنت را از زبانہ شعلہ انگیز جہلہ استقراریہ در دادہ خاکستر نمایند پس ہویدا باشد کہ آن حنابلہ کہ برنگِ حنابلہ علیہم الرضوان برخاستند در حقیقت آن حنابلہ نیستند بلکہ جہلہ استقراریہ اند کہ در پردہ حنبلیت محقق میخیزند و می سرایند کہ مثل ما در عالم کسے محقق نیست کہ با ما در تحقیق سخن راند و از تنگنای تقلید بعرصۂ تحقیق قدم زدہ از سلوک تقلید سے در حقایق تحقیقی ما رسد لہذا اکنون بخدمت استقراریہ عرض است

کہ پیش از شما مثل شما خیلی محقق گذشتہ اند کہ رد و ابطال شان در
کتب متکلمین اہل سنت علیہم الرضوان نشان بدہید کہ اوشان
البتہ از اہل ہوا بودند خیر گذشت آنچہ گذشت آنا فی الحال در میان
شما ہم کسی محقق پیدا است کہ در تحریر و تقریر با متقدمان متکلمین علیہم
الرضوان لاف ہمسری زدہ مناظرہ نماید پس اگر ہست بیارید کہ
گیتی تہی از متکلمین محققین اہل سنت ہم نیست کہ اہل ہوا جا گیرند
اگر باور ندارید بہ بینید کہ یکی از اکابر اوشان در جمیع فنون محمودہ جناب
مولانا مولوی عبد الحق صاحب خیر آبادی اند جزاک اللہ خیرا کہ در این
زمانہ نظیرش نیست گو کہ ممکن الوجود بامکان عقلی و نقلی باشد
زیرا کہ اوشان ہم بشر اند اما ظاہرا بنظر نمی آید کہ مثل اوشان از
مخالفین اہل سنت خیزد اما در کمالات اوشان کہ شما را درک
نیست چہ میدانید کہ قدر و منزلت متکلمین و محققین ماتریدی و
اشعری را بر خود افزائید غرض اگر تاب مناظرہ دارید در ہر فن کہ

مورد غضب الٰہی شوند ہمچو جہلۂ استقراریہ کہ بخلاف اہل سنت و
جماعت خدارا در جہت بالا مستقر بر عرش نشستہ می بینند بخلاف
جہمیہ و معتزلہ کہ ایشان برای ہمین خرافات آستین کشیدہ بانکار
صفت استوا و فوق تقدس برخاستند پس این ہر سہ مخالفان
در حقیقت منکر صفت استوا و فوق تقدس اند بخلاف اہل سنت و
جماعت کہ بر اثبات صفت استوا و فوق تقدس کمر بستہ بانتفای
صفت استقرار و جہت بالا می خیزند پس مشبہ و امثال آنہا کہ
مدعی تنزیہ اند در اصل معاذاللہ اگر تفہمند گناہ اہل سنت چیست کہ
ایشان را از محرفین جہمیہ و معتزلہ و غیر ہما می شمارند انتہی و آنکہ
جہلہ استقراریہ جہم ابن صفوان را حنفی قرار دادہ بنام غوث الاعظم
علیہ الرحمہ در غنیہ مشہور کردہ اند کہ جہم میگفت کہ برای خدا نہ عرش
است و نہ کرسی و نہ خدا بر عرش است ہر چند کہ حضرات حنفیہ
با جہم سروکاری ندارند لیکن سر جہم دو سر دارد یکی آنکہ شاید

مرادش این بود که جای بودن خدا نه عرش است و نه کرسی و نه
بالای عرش و نه جسم مثل استقراریه اینقدر نادان نبود که بانکار وجود
عرش و کرسی می برآمد باوصف که کسی از اہل قرآن نیست که لفظ
عرش و کرسی را در قرآن ندیده باشد سوای جہم که او بیچاره نزد
استقراریه لفظ عرش و کرسی را از قرآن نیافته گفت که برای
خدا عرش و کرسی نیست آما این چرا نگفت که عرش و کرسی نیست
و خدا مستقر بر عرش است و کرسی قدم جای اوست که ازین مراد
نامرادان استقراریه برآمده بیچاره جہم مورد طعن و تشنیع شان نمیگردید فقط
و دوم آنکه بیچاره جہم که در کیش خود بسیار مرد ظریف و خیلی دانشمند
بود برای آنکه در پرده فریب مذہب جداگانه بنا نمود لیس باشد
که او برای دفع کسانیکه خدا را قایم بالغیر مستقر بر عرش و کرسی میدانند
گفته باشد که آن عرش و کرسی نیست که از آن استقرار و قدمهای
او تعالی خیزد و نه آن قرب و معیت و احاطه ذاتیست که در فوق العرش

باستقرار و جهت بالا آلوده علم او تعالی غیر یا عین او تعالی گردد و نه آنکه
جسم [illegible] عرشی بود که استوای جناب باری بران مخصوص گشته بلکه با آنکه
عرشی [illegible] است که نزد استقرار بان استقرار و قیام جناب باری بران
تحقق دارد [illegible] جسم بدان قابلیت [illegible] گرده جسمیان [illegible] قدر
حامل نبود که نظر شش بقرآن [illegible] تا آنکه [illegible]
[illegible]
[illegible] آیات استوا از قرآن [illegible] شوند آنچه در [illegible] گذشت [illegible]
[illegible] جسم [illegible] سبب است [illegible]
[illegible]
[illegible] زمین [illegible] خرافات [illegible] ابن [illegible]
[illegible] آیات قرآنی نیست و نه او تعالی مستوی بر عرش
[illegible] جسم نیست اگر و صد هزار جسم دیگر هم بر آن باشد
[illegible] استوای او تعالی بر خیزند هیچ نخواهد شد زیرا که

طفلی هم از اطفال اہل سنت نمی خیزد که باور کند که آیاتِ استوا
در قرآن مجید منجانب الله نیست و نه او تعالی مستوی بر عرش است
فقط و اگر مراد جہم این بود که استوای او تعالی بمعنی استقرار نیست
و اگر ہست دوست میدارم که آیاتِ استوا از قرآن تراشیده شوند
پس این ہیاکی جہم برای آن بود که استقراریان لفظ استوای مقدس
را در قرآن شریف دیده قایل باستقرار او تعالی شدند و دعوی
علم متشابهات نموده او تعالی را قایم بر عرش نشسته دانستند لهذا جہم
برای تعلیم پیروان خود بغیظ از زبانش بر آمده باشد که استوای او
تعالی اگر بمعنی استقرار و قیام است پس دوست میدارم که آن صفت
استقراری و قیامی از قرآن تراشیده شود برای آنکه فعل مخلوق
با فعل خالق لاف ہمسری نزند نه آنکه جہم در حق آن استوای تقدس
زبان درازی کرده بود که دران صورت استقرار و قیام را نشانی
نباشد زیرا که او تعالی جل برہانه با جمیع اسماء و صفات تقدس خود

نه چنان است که مخلوق با جمیع اسماء و صفات خود با او دعوی همسری
نماید پس تنازع که درمیان جمله استقراریه و جمله جهمیه واقع است
خلاصه اش این است که استقراریه از دیدن آیات استواء خدا را
قایم بالغیر مستقر بر عرش نشسته میگفتند و جهمیه از شنیدن این
مهملات متعصبانه بزبان آوردند که نزد ما آن عرش از قرآن ثابت
نشده که بالای آن استقرار و قیام او تعالی را پذیرد و نه آن استواء ثابت
شده که از آن استقرار و قیام او تعالی غیر دیس این هر دو فرق بضد
یکدیگر از دایره اهل سنت بدر رفته در ورطهٔ ضلالت افتادند که یکی
بخیال استواء در پی استقرار شد و دیگری از ترس استقرار ترک استواء نمود
و یکی در هوای جهت فوق بالای عرش را محل استقرار دید و
دیگری از بیم جهت بانتفای عرش علی پرداخت پس اول را جنبلی
و ثانی را حنفی نهادن خالی از حماقت نیست زیرا که این هر دو مخالف
در وادی فریب هم ردیف اهل هوا اند نه بر صراط مستقیم اهل سنت

اہل سنت که یکی حنبلی و دیگری حنفی دیده شوند بلکه این حیله بازیہای سہم از ایجاد و استقرار بیان است که بعضی از ایشان در پرده حنبلیت خود را حنابله سگو یا نند و مخالفان خودرا که یکی از ان جہمیه اند منسوب بامام ابوحنیفه می نمایند و بعضی دیگر از ایشان چه کار کردند که بی پرده شافعیه و مالکیه و حنبلیه را که ہمه در عقاید خود اشعریه اند آن از فرقه معتزله می شمارند و ماتریدیه را که ہمه حنفی اند از فرقه مرجیه می انگارند چنانچه خوارج و روافض کاری کردند که خوارج در لباس سنیان آمده می سرایند که اہل تشیع در حب اہل بیت که آن موجب بغض صحابه است ہمه کافر اند که تا اہل سنت شیعه را کافر دیده قواعد شان برہم خورد و روافض برنگ دیگر آلوده بر خست شیعه می برآیند که اہل سنت در دوستی صحابه که آن باعث دشمنی اہلبیت است ہمه کافر اند که تا اہل تشیع اہل سنت را کافر گفته مصداق من البغضه منبغضی البغضهم شوند حالانکه اہل سنت و اہل تشیع یکدگر را کافر نگفته اند که از حب صحابه و اہل بیت کافری خیزد

و نمابه محبت امر دیگر است که آن منافی فضایل غیر محب نیست که حب
صحابه و حب اهلبیت مانع فضایل یکدیگر شود و رنه هر مقلد در محبت
امام خود دشمن ایمه ثلاثه می آمد و هر مرید در اعتقاد مرشد خویش منکر
پیران طریقت می گردید و هر امت در اتباع و محبت نبی وقت خود منکر
انبیاء ماسبق و ما بعد می آمد پس چگونه در محبت اصحاب ثلاثه رضی الله
تعالی عنهم اهل سنت مخالف اهلبیت و در محبت اهلبیت رض اهل
تشیع دشمن اصحاب ثلاثه آمدند که نزد خوارج شیعی در محبت علی کرم الله
تعالی وجهه و پیش روافض سنی در محبت اصحاب ثلاثه رضی الله تعالی
عنهم کافر ر جا ستند حالانکه این هر دو پیش اهل سنت و اهل تشیع مقبول
نیست که در یک مذهب خوارج و در روافض افتاده یکدیگر را کافر
سازند پس اهل سنت و اهل تشیع را نشاید که باغوای خوارج و
روافض یکدیگر را کافر بینند تا وقتیکه از زبان شان سب صحابه و
اهلبیت و کلمه کفر نخیزد زیرا که پیش اهل حق اهل قبله را کافر و مشرک گفتن

روا نیست ورنہ کفر وشرک از جائیکہ سر زدہ اگر لایق خود جای نیابد باز بسر گزندہ خود قرار خواہد گرفت وکسانیکہ بلقب وہابی اندر کسوت اہل سنت آمدہ بمقابلہ مقلدین خودرا محمدی میگویند وسوای خودرا کافر ومشرک دیدہ خودرا موحد میگویند ببین این بیخبران را کہ چہ بحیل محمدی وموحد شدند حالانکہ ہر مسلمان را لازم است کہ بمقابل عیسائی خود را محمدی گوید وبمقابلہ بت پرست خود را موحد نہ بمقابلہ مسلمان زیراکہ مسلمانان ہمہ محمدی وموحد خدا پرست اند نہ فقط جہلہ وہابیہ کہ بزعم باطل وقول مردودش مسلمانان بت پرست ونصاری میشوند آیا نمی بینی کہ نزد اہل سنت وجماعت از گناہ کبیرہ مسلمان کافر ومشرک نمی شود اگرچہ بی توبہ بمیرد در مذہب صحیح کہ جمہور صحابہ وتابعین وتبع تابعین و اتباع اتباع اوشان آنرا پسندیدہ فرمودہ اند کہ مرتکب کبیرہ قابل عفو است اگرچہ بی توبہ بمیرد اورا کافر ومشرک نباید گفت پس در مذہب اہل سنت مرتکب کبیرہ را کافر ومشرک گفتن بدتر از گناہ کبیرہ است

زیرا که اگر صاحب کبیره بلا واسطه یا بواسطه سزا وار رحمت الٰهی گردد پس
کفر و شرک را از کجا خواهند جست و آنکه صاحب کبیره را کافر و شرک میگویند
نیست کسی الا خوارج و معتزله که ایشان مرتکب کبیره را وعید قطعی دایمی
ثابت کرده میگویند که اگر صاحب کبیره بمیرد حکم آن حکم کافر است و کسانیکه
درین امر باتباع خوارج و معتزله برخاسته اند نیست کسی الا جمهور جهلہ وہابیہ
که سوای خود کسی را مسلمان نمی بینند با وصف که در تقیه بازی هم نظیری
ندارند که پیش اهل سنت خود را حنفی میگویند و چون با خود ها می نشینند
میگویند که ما در حنفیت خویش با مام اعظم سروکاری نداریم بلکه مراد ما از
لفظ حنفی ملت ابراهیم علیه السلام است که ظاهرا بدلجوئی مقلدین حنفی
آنرا بزبان می آریم که شاید این افسون ما در حنفیان اثر کند و ما را از
خود فهمیده در کید ما ابتلا شوند نه آنکه ما از او شانیم بلکه باین حکمت او شان را
بسوی خود میکشیم که اینها در طریق خود مخالف سنت و خارج از دین ابراهیم
اند پس چرا احکام شریعت فتوی از اینها گرفته سکه بنام ابوحنیفه میزنند و

شیخ محمد ابن شیخ عبد الوہاب نجدی صاحب درعیہ کہ در اتباع سنت و
حنفیت ابراہیم علیہ السلام نظیری نداشت در روایتش کسی نظر میکند
کہ از حلقۂ کفر و شرک بدر رفتہ ہمچو با در تقلیدش محمدی میگشت و اے
صد وای بر حال این فتنہ انگیزان کہ با تباع محمدی محمدی شدند
کہ او بایجاد خویش چنان مذہب علیحدہ نمود کہ آن جامع جمیع ادیان
باطلہ و مخالف دین رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم است چنانچہ کتاب
التوحید و فصول التوحیدش بران دلالت وارد حاجت تحقیق دیگر
نیست کہ مقلدین ائمہ اربعہ ہوش خود باختہ در فریب تبعین شیخ نجدے
آیند و اطاعت محمد بن عبد اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ در تقلید ائمہ
اربعہ منحصر است شرک آن پرداختہ در دین جدید محمد ابن عبد الوہاب
نجدی افتند پس اہل سنت وجماعت را ہوای نجد نزدہ کہ باغوائے
جہلۂ وہابیہ در پوستین اہل تقیہ در آمدہ بشوق محمد ابن عبد الوہاب
نجدی دم از محمدی زنند چنانچہ اہل تقیہ کہ باغوای عبد اللہ ابن

ـسـ بانعرهٔ حیدری زدند آگاه باش که فرقه استقراریه وجهله وهابیه در عقاید و اعمال با یکدیگر خیلی موافقت دارند اما فرق که در اینها واقع شده یکی آنست که استقراریان در قرآن شریف آیات استواء فوق را دیده او تعالی عز اسمه را در جهت بالا قایم بر یک مکان یعنی مستقر بر عرش میدانند و قرب و معیت و احاطه ذاتی که قرآن بران ناطق است آنرا هم فقط با عرش نه با غیر عرش تصور میکنند باز چگونه از ثم استقر علی العرش ایشان او تعالی عز سبحانه ورا ء الورا و لامکان فهمیده شود و یا سر استواء و فوق و قرب و معیت و احاطه که در مکشوفات عبد الرحمن سرهندی از هر جا برنگ دیگر بر جاست پس مصداق الآن کما کان و لیس کمثله شیٔ را از کجا باید دید که اهل سنت را او هم نگیرد و اگر از ماورای حوادث خواهی هوشیار باش که خبر از سر ماورا سوای سرهندی کسی ندارد که دعوی خدائی کند و نه ماورای حوادث جائیست که جاء حوادث گردیده مکشوف سرهندیست

شود ونہ سرہندی قدیم است جدا از حوادث کہ بقدم ازلیت موصوف
بودہ درماورای حوادث کرامات اولیا را از استدراج برہمنان وجوگیان
تصور نماید وبایجاد خویش بنام حضرت شیخ احمد سرہندی علیہ الرحمہ مجدد
گشتہ مربای آلہی غیر دپس اگر مجدد وانسیت تجدد وتوہب دو لفظ اند
مترادف المعنی کیکی ازان مقابل اولیای است آمد ودیگری مخالف
علمای اہل سنت برخاست وجہلہ وہابیہ از شنیدن آیات قرب و
سعیت واحاطۂ ذاتی او تعالی جل برہانہ را در ہر جہت وہر مکان و با
ہر شئی در ہر زمان موجود مستقر میدانند حالانکہ در یک مکان و یک جہت
او تعالی جل شانہ را دانستن مذہب اہل تجسیم است کہ بیچارگان بدین
عقیدۂ باطلہ کافر شدند پس او تعالی جل سلطانہ را در ہر جہت وہر
مکان کہ خارج از شمار است فہمیدن این روش کیست کہ از دائرۂ
کفر وشرک بدر رفتہ بدین عقیدۂ فتنہ زا محمدی برخاست ودیگر آنست
کہ در فرقہ استقراریہ اہل تقیہ را راہ نیست زیرا کہ استقراریہ ہر چہ میگویند

بر ملا نمیگویند نه بزدی اما تحقیق در او شان نیست که جاہلانہ ہمہ را
یکسان می بینند بخلاف جہلۂ وہابیہ که در او شان اہل تقیہ را
دخل است زیرا که ہر چہ می سرایند در پردہ می سرایند نہ علانیہ
پس مکر و فریب در او شان بسیار است که با وصف ادعای
تحقیق بخلاف اہل سنت سوای خود ہمہ اہل قبلہ را کافر و مشرک
می بینند ہر چند که مکاید فرقہ نجدیہ بیشمارند اما کیدی که جامع جمیع
مکاید او شان است اینست که اول در اتباع عبد الوہاب نجدی
خود را الفرقہ وہابیہ شہرت دادند پس از آنکہ حال بد دینی نجدے
نیز بر اہل سنت ہویدا شد خود را امور د ملامت خلق دیدہ گفتند کہ
نسبت ما بلا توسط احدی با و تعالی متصل است زیرا کہ وہاب
اسمی است از اسماء الٰہی کہ مظہر آن و لایق آن سوای ما کسی دیگر
نیست بر آنکہ در طلب رضامندی و خوشنودی او تعالی واسطہ
از میان ما برخاستہ است و ما حاجت بکسی دیگر نداریم نہی باشد

یا صدیق شہید باشد یا صالح و ولی باشد یا عالم آدم باشد یا فرشتہ جن باشد یا پری ہمہ در خلقت خود برابر اند و بحقیقت محض اصلی ندارند کہ بوسیلۂ اینہا حاجت کسی را خدا روا کند و یا در روز قیامت بشفاعت اینہا او تعالے کسی را رہا کند نسبت عقیدہ ما کہ باین عقیدۂ صحیح مشرکین ما را وہابی بدین میگویند کہ اینہا پیرو عبدالوہاب نجدی اند حالانکہ عبدالوہاب نجدی در دینداری خود از ہمہ پیش قدم بود لیکن ما را با او ہم سروکاری نیست بلکہ طریقہ ما طریقۂ رحمانی است کہ درین طریقہ بفخریہ خود را وہابی میگوئیم و غیر خود را شیطانی اما اہل سنت و جماعت از شنیدن این خرافات اعمال اینہا را کہ باعقاید عبدالوہاب نجدی سنجیدند در میزان تحقیق ہمہ منحرفان برابر آمدہ خیلی مطعون خلایق گشتند و در گوش ہر کس و ناکس رسید کہ سلسلۂ عبدالوہابیہ بشیخ عبدالوہاب نجدی میرسد نہ آنکہ نسبت عبدالوہابیہ بوہاب تقدس کہ یکی از اسمای صفاتی

او تعالی جل برهانه است میسر شد غرض ازین سرقهٔ آفت انگیز هم
مراد نامرادان نجدیه نه بر آمد که پیش اهل سنت و جماعت سرخرو
می بر آمدند و چون دیدند که ازین تقیهٔ فتنه زای با ارباب خرد در آخذه
گرفت و اهل تحقیق در پی آزار باشند و لقب وهابیت باهم مفید
حال ما نیاید لهذا ترک آن نموده در زیر سایهٔ محمد ابن عبد الوهاب نجدی
پناه برده مستقر شدند و بجای شیخ عبد الوهاب نجدی سکه بنام شیخ
محمد نجدی زده دعوی محمدی کردند باین خیال خام که ع اگر پدر نتواند
پسر تمام کند با وصف که حال شیخ محمد از حال پدرش ابتر گذشته
و در آفاق غیر معتبر و خارج از مسالک سواد اعظم و جامع جمیع مذاهب
اهل هوا و مخالف دین جناب رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم
لیکن جماعهٔ وهابیه برای امن خویش قدمی از دنبال نجدی پس
ننهادند برای آنکه نام او هم محمد است و صیغه محمدی خیلی گنجایش دارد که
کسی از هفتاد و دو نه بر آمده که بیرون او خیزد ازینجا باید فهمید که

اوشان در پردہ محمدیت صرف در اتباع شیخ محمد ابن عبد الوہاب
نجدی خود را محمدی میگویند که نا متبعین سنت سد راه متبعان شیخ
نجدی نشوند و مثل اوشان خود را ہم محمدی دانسته از اوشان نپرسند
که شما در دین و آئین خویش از متبعین کدام محمد اید و اوشان در پرده
محمدیت آہسته آہسته حنفی مالکی شافعی حنبلی را در دین شیخ نجدی
آورده مثل خود محمدی سازند که تا از شرک و کفر خلاصی یافته ہمچو اوشان
در طریق شیخ نجدی محمدی و موحد شوند لیکن عجب است از خردمندان
نجدیه که به پیروئی شیخ عبد الوہاب نجدی خود را منسوب بجناب
احدیت غراسمه کردند و در اتباع پسر خورد وش که محمد نام داشت
بجناب رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم کسی تا اینده م از محققین
اہل ہوا انکار نکرد که از جمله وہابیه سر زد پس جمله وہابیه را ابد تر از
نصاری و نصیری ندانستن اند کی از اعتقاد نصاری و توحید
نصیری نیست زیرا که نصاری و نصیری ہر چه کردند سرقه نکردند

بلکه بر ملا کردند که آن خلل اندازِ طریقِ اہلِ سنت نیست بخلاف جہلۂ
وہابیہ که این دار بازان از خانه نو برنگ مسلمان برآمده ہرچه میکنند
در پرده میکنند و نمیخواہند که تمحل ما بر اہلِ سنت و انشود و غافل از
حالِ ما مانده در تلونات و تبدلات و تصرفاتِ ما نظر نکنند و ما را
از ہمسران خویش فہمیده از محرفینِ اہلِ ہوا نشمارند و ما تبعان
ہر دو شیخ نجدی را متبع خدا و رسول دانسته با ما مزاحمت نکنند و
بر کتاب التوحید و فصول التوحیدِ شیخ نجدی ایمان آورده ہر دو نسخۂ
شیخ را العینه احکام کتاب و سنت دانند با وصف که اہل سنت و
جماعت بفضل الله تعالی در نکته بینی و سخن سنجی و امتیاز در حق و باطل
خیلی درک دارند پس نه چنانند که در فریب جہلۂ عبد الوہابیه افتاده
بو ہم کارخانه ہای عمل را برہم زنند و در کیشِ خویش آتش زده
آبروی ارباب توحید را باغوای فرقه نجدیه و اہل ہوا در خاک
آمیزند و بلا حصولِ تبتل و توکل و تسلیم و رضا و زہد و احسان و

صبر و تحمل و ترک دنیا بوالہوسانہ خود را موحد گویند با وصف کہ این
ارکان تسعہ ہمہ در میدان توحید قدم اول اند کہ بدون اینہا کسی
براو خود نرسیدہ کہ با سرداران اہل سنت دعوی ہمسری کند
نمی بینی کہ توحید صفت واحدیست جل برہانہ کہ مثل خود عدو ندارد
نہ صفت واحدی کہ از ان اعداد اثنا عشر و غیرہ خیزد کہ او واحد
حقیقی غیر اسمہ تبارک نمی آید پس از گفتگوی وحدت کسی موحد نگشتہ کہ از
حلوا گفتن دہنش شیرین گردد و ہر کہ دم در توحید زند تا وقتیکہ لذت
توحید نچشیدہ باشد در حقیقت او خود بین کذاب است بلکہ کافر طریقت
کہ ثابت نشدہ است در حقیقت ایمان بلکہ طالب توحید کسی است
کہ در نظر ارباب توحید اول با وصاف تسعہ موصوف و مکلف باشد
کہ ذکرش بالا گذشت بعد از ان در ریختن خیالات و تصورات خود
سعی بلیغ نمودہ وساوس و خطرات و توہمات و تلونات را در تصور
نہ بندد و دنیا و ہرچہ درو باشد ہمہ را نا محرم خویش دانستہ در سراپردہ دل

را ندهد و چیزی که مخالف شریعت و طریقت و معرفت و حقیقت جناب
رسول الله علیه و علی آله الصلواة والتحیات باشد ازان اعراض
نموده موافق اهل سنت و جماعت اطاعت خدا و رسول بجا آرد
اما درین اطاعت چنان نشود که هم منصبان خود را بچشم بد بیند
بلکه شرط همت آنست که هرچه بیند از خود نیکوتر بیند و نفس خود را از
همه بدتر زیرا که از خودبینان کسی بر در توحید نرسیده که از زمرهٔ موحدین
دانسته شود بلکه طالبان در توحید که در کارخانهٔ وحدت مشاهده نموده
نشانی از بدایت و نهایت در دنبود که خود را و غیر خود را در دو دیده
حدیث از ما و من میزدند پس طالبیکه بهوای ماسوا المطلوب فریفت
محروم از در مطلوب گشت و اگر بخیال او جان باخت معمور است
در ره او جل برهانه شنیده که اهل توحید از طالبان صادق اهل دنیا
را نیافته اند که از حب زر و سیم و گوشت و پلاو و مسند و تکیه و
فیل و اسپ وغیره هم موحد خیز دسوای جهلهٔ و هابیه که شب و روز

در تحصیل زر و مال باطنا چنان مصروف اند که از خدا خبر ندارند
اما در وقت فرصت که با یاران خود می‌نشینند نعره از توحید میزنند
و میگویند که در آفاق سوای ما کسی موحد نیست پس اگر توحید همین است
که خدا را پاک دانستن و دل را بالغیر او بستن خاک است بر سر
آن موحد که با چنین توحید شرکت آمیز خود را از اهل توحید خوانند
و با اهل الله که چنین موحد کذاب را در طبقات خود بینند بلکه شرط
آنست که موحد صاحب حال هم باشد نه فقط صاحب قال زیرا که
در قیل و قالی که ما و شما در میان آمد آنجا موحد نیست که بر در رفته از
خاکساران و خود رفتگان و شهسواران موحدین خیزد بیت ؎ هر که
سر تراشد قلندری داند ؎ نه هر که آئینه سازد سکندری داند ؎
حالانکه بلیاقت ظاهری کسی موحد نگشته که بلاف زنی و چرب
زبانی و ابله فریبی خود را موحد بنامد ورنه بمار الله زمخشری و عبد الجبار
معتزلی و میر باقر داماد و نور الله شوشتری و کور قاسم شیعی در قابلیت

چہ کم بودند کہ از اوشان کسی موحد نہ برآمد وجہلۂ وہابیہ در اتباع
ہردو شیخ نجدی بجہالت موحد ومحمدی برخاستند و در تقلید آن محمد
محمدی شدند کہ او باجتہاد جدید جامع جمیع مذاہب اہل ہوا و
منکر شفاعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم برآمد اما متبعانش
دست از اتباع او نمی بردارند پس ازینجا باید فہمید کہ شیخ نجدی
وا تباعش در انکار شفاعت ہمہ معتزلہ اند نہ از اہل سنت وجماعت
لہذا این زعم باطل متبعانش کہ خود را محمدی می بینند انچند
قول از خرافات شیخ محمد ابن عبد الوہاب نجدی کہ در کتاب التوحیدش
موجود است نقل کردم تا پیروانش را سند گردد و بدانند کہ شیخ ما
در اتباع سنت موافق اہل ہوا بود نہ موافق اہل اللہ قال
النجدی فو احد یعبد النبی و یتبعہ حیث یعتقد ہم شفعائہ
وا ولیائہ وہذا اقبح انواع الشرک یعنی کسی می پرستند
پیغمبر را ومتبعان او را باینطور کہ آنہا را شفیع وولی خود اعتقاد می کنند

حالانکہ این قبیح تر از انواع شرک است ایضاً فقد ثبت بالنصوص القرآنیۃ ان من اعتقد النبی وغیرہ ولی فہو وابوجہل فی الشرک سواء یعنی پس ثابت شد بتصریح از قرآن کہ ہر کہ اعتقاد کند نبی وغیر او را ولی خود پس او و ابوجہل در شرک برابر اند ایضاً وقد نفی اللہ تعالی الشفاعۃ فقال لا تنفعہم شفاعۃ الشافعین وقال ما لہم فی الارض من ولی ولا نصیر یعنی وہر آئینہ نفی کرد اللہ تعالی شفاعت را و فرمود کہ فائدہ نخشید ایشان را شفاعت شفیعان و نیست شما را کسی در زمین ولی و نصیر ایضاً ایہا المجانین الا تقولون یا اللہ وہو معکم فامی حاجۃ الی المجئی الی محمد والرجوع الیہ یعنی ای دیوانہ ہا چرا نمی گوئید یا اللہ و او ہمراہ شما است پس چہ حاجت دارید آمدن بسوے محمد و رجوع کردن بجانب او ایضاً والانبیاء اذا یامرہم اللہ بشیء یخافون ولا یستطیعون التفتیش فی حکمہ والسوال

عنه ثانیاً یعنی پیغمبران را وقتیکه خدا حکم میکند بچیزی آنها می‌رسند
و بار دیگر از خدا نمی‌رسیدن نمی‌توانند پس بغیر از حکم از خدا چگونه سوال
کنند ایضاً والحق ان الشفاعة الشفیع عند الله غیر ممکن یعنی
وحق آنست که هر آینه شفاعت کردن شفیع پیش خدا ممکن نیست ایضاً
فانها لا تکون الا بان یکون الشفیع وجیهاً فیخالف المشفوع
الیه من عدم قبول شفاعة فوات مطالب جمة یرجوها
من الشفیع لکونه ظهیراً و معاوناً له و اما ان یکون الشفیع
محبوباً فیتألم من عدم رضاه وهذان مستحیلان فی شأنه
تعالی عما یقولون یعنی چگونه شفاعت یا باینطور می‌شود که شفیع
وجاهت داشته باشد پس مشفوع الیه اگر مخالفت کند با آن شفیع در عدم
قبول شفاعت او می‌ترسد که اگر قبول نکنم مطالبیکه با آن شفیع دارم
فوت می‌شوند ازین سبب که آن شفیع مددگار و معین او است و
یا اینکه آن شفیع محبوب اوست که نارضامندی او مشفوع الیه را

الم ہید امیکند این ہرو شفاعت پیش اللہ تعالی محال است فقط

آگاہ باش کہ در مخالفت اہل سنت محمد ابن عبد الوہاب نجدی

تبع و مقلد تقی الدین ابن تیمیہ است چنانچہ در کتاب التوحید ش

آندہ کہ وکفاک قدوۃ فی ذلک شیخنا تقی الدین ابن تیمیہ

والموفقون لاتباعہ رضوان اللہ علیہم اجمعین یعنے و

کافیست درین امر پیشوای ما شیخ تقی الدین ابن تیمیہ و پیروان او

و آنکہ شیخ محمد کتاب التوحید بنا کرد از ذخیرہ پدر خود بنا کرد نہ از جای

دیگہ چنانچہ خودش در کتاب التوحید نوشتہ است کہ اما بعد فہذا

التفصیل لما اجملہ وتلخیص لما فصلہ المولی المستطاب

امیر المومنین امام الموحدین الشیخ عبد الوہاب طوبی لہ

وحسن ماٰب اقتصرناہ من کتابنا الکبیر لتسہیل الضبط

علی کل قاری من الکبیر والصغیر مرتب علی بابین الباب

الاول فی رد الشرک والباب الثانی فی رد البدعۃ

الباب الاول فی رد الشرک وفیہ خمستہ فصول الفصل الاول فی تحقیق الشرک وتقبیحہ وتقسیمہ وآنکہ شیخ محمد ابن عبد الوہاب نجدی کہ درباب شفاعت بالاذن آوردہ یکی انیست فان الشفاعۃ لما کانت مقیدۃ بالاذن کانت کلا شفاعۃ یعنی آنکہ شفاعت وقتیکہ مقید شد باذن پس شدن ونشدن آن شفاعت برابر است ودوم انیست واما شفاعۃ بالاذن التی کلا شفاعۃ وہو المذکور فی القرآن والحدیث فحالہا انہا لاتکون لاہل الکبائر الذین ماتوا بلا توبتہ یعنی ولیکن شفاعت بالاذن کہ شدن ونشدن آن یک است وآن مذکور است در قرآن وحدیث پس حال او انیست کہ مرتکب کبیرہ اگر بی توبہ بمیرد شفاعت او نخواہد شد وآنکہ شیخ محمد ابن عبد الوہاب نجدی درکتاب التوحید مسلمانان را مشرک قرار دادہ است ازانجملہ یکی انیست اعلموا ان الشرک قد

شاع فی ہذا الزمان وذاع والامر فدال الی ما وعد اللہ وقال وما یؤمن اکثرہم باللہ الا وہم مشرکون یعنی بدانید کہ ہر آئینہ شرک درین زمانہ جا گرفتہ است وچنانکہ اللہ وعدہ کردہ بود ہمچنان شد اللہ گفتہ بود کہ نیست مسلمان اکثر مردم مگر آنکہ شرک میکنند ودوم انیست۔ وظہر ما قال رسول اللہ صلعم لا تقوم الساعۃ حتی تلحق قبایل من امتی بالمشرکین وحتی تعبد قبایل من امتی الاوثان رواہ الترمذی وعن عائشۃ رضہ قالت سمعت رسول اللہ صلعم یقول لا یذہب اللیل والنہار حتی تعبد للات والعزی فقلت یا رسول اللہ صلعم ان کنت لاظن حین انزل اللہ ہو الذی ارسل رسولہ بالہدی ودین الحق لیظہرہ علی الدین کلہ ولو کرہ المشرکون ان ذلک تاما قال انہ سیکون من ذلک ما شاء اللہ ثم یبعث اللہ ریحا طیبۃ فتوفی من کان

فی قلبہ حبۃ من خردل من الایمان فیبقی من لا خیر فیہ فیرجعون الی
دین آبائھم رواہ مسلم فانا نری علامتہ فی ہذا الزمان
مشترکا یعنی ظاہر شد آنکہ فرمودہ بود رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
کہ نمی آید قیامت تا وقتیکہ ملحق نشوند قبائل از امت من با مشرکان و
تا حدی کہ پرستش بکنند گروہ از امت من اوثان را روایت کرد
آنرا ترمذی و از عائشہ صدیقہ رض آمدہ کہ گفت شنیدم از رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ میفرمودند قیامت نمی آید تا وقتیکہ عبادت
کردہ نشوند لات و عزی پس گفتم یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
من مید انستم وقتیکہ فرستاد خدا آیہ ہو الذی ارسل رسولہ الی آخرہ
بایں طور کہ غلبہ دین حق تا آخر بماند فرمودند کہ تا آنوقت خواہد ماند کہ
خدا میخواہد باز خدا میفرستد یک ہوای پاک پس بمیرد آنکہ در دلش
برابر دانہ خردل ایمان خواہد بود و بمانند آن مردمان کہ دران ہیچ
بہتری و خیر نیست پس ہمہ میگردند بر دین پدر و پدر کلان خود روایت

کردا این را مسلم و نجدی می گوید پس نامی بینیم درین زمانه سایر مسلمانان
را مشرک انتہی اکنون بخدمت جہلۂ وہابیہ گزارش اینست محمد شما کہ
حدیث ترمذی و مسلم را بطور تاویل تحریف کردہ بر مذہب باطل خود سند
آورد از مرادش معلوم گردید کہ در زمان او قیامت گذشت زیرا کہ نزد
او ہمہ مسلمانان مشرک گشتند و اگر نزد شما محمد شمار است گفت پس
پدرش و متبعانش ایمان خود را چگونہ سلامت بردند زیرا کہ در زمان او
ہمہ مسلمانان کہ در دل شان برابر دانہ خردل ایمان بود مردند لیکن
آن قیامت موعود کی گذشت در زمان او و یا در زمان شما و یا دران
زمانہ کہ در علم آلہی موقوف است بر تقدیر اول ایمان او را شما از کجا
یافتید کہ باتباع او پرداختہ محمدی شدید و بر تقدیر ثانی کہ آن حسب
کذب اوست ایمان شما کجا رفت کہ بہ پیروی پدرش شما وہابی و محمدی
ہم خواستید و بر تقدیر ثالث یعنی آن قیامت کہ در علم آلہی جلشانہ
منحصر است آن قیامت اگر در زمان نجدی گذشت پس دران زمانہ

بحجر گذرب نجدی دیگر علامات قیامت ہم یافته نشده بود که به پیروی
آن کیا وشما خود را محمدی می دانید پس اگر محمدیت آنسیت که در شما
ہویداست عیسائیان را بر حال شما خنده مگیرد حالانکه محمد ابن
عبد الوہاب نجدی که در اتباع او شما خود را محمدی می بینید
شک نیست که آن منحرف از حلقهٔ اہل سنت وجماعت برون آمده
سرش واگردید که او از منحرفین معتزله وخوارج است نه از اہل سنت و
جماعت زیراکه شفاعت مغفرت پیش اہل سنت عام است م
مسلمانان را اگرچه در گناه کبیره بی توبه بمیرند الا ماشاء الله
ورنه توبه روم مرگ یا پیش از مرگ برای اہل کبایر وصغایر در دنیا
خود شفاعت است نه در قیامت که نوبت شفاعت للشفیع و شفوع الیه
رسد وا این مشهور است که ہر کرا حساب پاک است او را از
محاسبه چه باک پس شفاعت برای آن اہل معاصی است که در
معصیت بلاتوبه بمیرند اگر او تعالی جل شانه خواہد برحمت کامله خود

یا بشفاعت شفیع او شان را عفو فرماید بلکه بقین باید کرد که شفاعت
برای اهل معاصی در قیامت خواهد شد نه برای کفار و مشرکین
در کتب تفاسیر و عقاید اهل سنت ندیده اید که تفصیل جا بجا کرده
است الشفاعة حق لاهل الکبائر و در حدیث از ضحاک رحمه
هم آمده که فرمود که ابن عباس رضی اللہ عنہ فرمودند که یاد گیر از من ای
ضحاک که وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ در قرآن برای
مشرکین است لیکن برای مومنان شفیع و نصیر بسیار اند بنابر
این مولانا شاه عبد العزیز علیہ الرحمہ در تفسیر عزیزی زیر آیت
لَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ که فرموده اند یکی انیست باید دانست
که معتزله باین آیت در نفی شفاعت تمسک میکنند و می گویند
که روز قیامت شفاعت نخواهد شد لیکن نمی فهمند که درین
آیت نفی شفاعت از طرف کسی است که هرگز شکر نعمت الٰهی
نکرده باشد و آن نیست مگر کافر و شفاعت در حق کافر بالاجماع

مقبول نیست ایضاً فیه آیات و احادیث بسیار دلالت بر
وقوع شفاعت می کنند پس تخصیص این آیه لابد است باز مولانا
علیه الرحمه فرموده اند که احادیث متواتره بیان کردند که غیر از
کافر در حق همه اهل معاصی حکم بشفاعت خواهد شد پس معلوم
شد که محروم مطلق از شفاعت کافر است و بس و مناسب
مقام هم یعنی همین شفاعت است زیرا که این کلام برای رد
خیال فاسد اهل کتاب و هم مشربان ایشان است که میگفتند
که پدر و بزرگان ما ما را از عذاب خلاص خواهند ساخت و دوم
آنست که مولانا ممدوح علیه الرحمه در تفسیر عزیزی نوشته اند که
اهل قبله را درین مسئله اختلاف عظیم رو داده که بعضی از ایشان
مرتکب کبیره را وعید قطعی دائمی ثابت میکنند و می گویند که اگر صاحب
کبیره بی توبه بمیرد حکم او حکم کافر است و همین است مذهب معتزله
و خوارج الی آخر ما قال و بعضے از ایشان وعید قطعی منقطع را

بر ای او ثابت میکنند و می گویند که او شایان عفو ندارد البته معذب خواهد شد اما عذاب او منقطع خواهد گشت و آخرها به بهشت خواهد رفت و همین است مذهب بشر مریسی و خالدی و دیگر جاهلان بے وقوف و بازمی فرماید که مذهب صحیح که صحابه و تابعین آن را صریحاً بیان فرموده اند و اهل سنت و جماعت آن را اختیار نموده آنست که مرتکب کبیره قابل عفو است اگرچه بے توبه بمیرد و او مانند سایر مسلمین است در نماز جنازه و استغفار و اعانت بصدقات و برات و در حق او شفاعت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم و رحمت الهی را امیدوار باید بود بلکه یقین باید کرد که حق تعالی برحمت بے غایت خود یا بشفاعت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم از بعضی مرتکبان کبیره عفو خواهد فرمود انتهی و مولانا محمد اسمعیل شهید علیه الرحمه در صراط مستقیم فرموده اند که ارباب این کمال وقتیکه باصطفاء و اجتبا فایز می شوند فریق میگردند قومی بسبب کمال علو منصب خود التفاتی بازاله مصائب و استحلال

مشکلات از دل ایشان سر بر نمی زند اگرچه او را پایه عرض حاجات
بهم رسیده است بحدیکه دعاء او واجب الاجابت و تعوذ او
واجب القبول گردیده و قوم دیگر در عرض حاجات و استحلال
مشکلات و سعی در شفاعات گرم می باشند و قوم دیگر که در دل ایشان
اقتضای استحلال مشکلات و شفاعت ذوی الحاجات حادث میشود
لیکن زبان نمی کشایند الله تعالی دعاء حالی ایشان قبول
می فرماید و ایشان را بلکه سایر عظمای محافل قرب را مطلع
می سازد که ایجاد این امر محض برای استرضای ایشان و تنفیذ
اقتضای قلبی ایشان متحقق گردیده الی آخره و مولوی محمد موسی
صاحب مرحوم خلف الصدق مولوی رفیع الدین صاحب علیه الرحمه
در رساله حجة العمل نوشته اند که حضرت جناب خلاصة العلما حجة
الله فی الارض حضرت شاه عبدالعزیز قدس الله سره العزیز
در رد رساله وهابیان در باب شرک بودن استعانت از غیر خدا

نوشته اند اعلم ان الاستعانة بغیر اللہ والدعاء له
بوجهین احدهما ان یکون علی وجه الاستقلال فی
التاثیر والایجاد ولاشبهة انه شرک وثانیهما ان یکون
علی وجه الاعانة والارشاد بوجه التدبیر والشفاعة
اولدفع الشر ولاشبهة انه لیس لشرک اذ ورد فی الاحادیث
یا عباد اللہ اعینونی ویا محمد انی اتوجه بک الی ربی
وورد فی عداد الحسنات اعانة الملهوف وکذا الفاء
الرزق عند غیر اللہ علی وجه المواسات والمراعات
لیس من الشرک فی شئی الی آخره یعنی باید دانست که مدد از
غیر خدا خواستن و دعا کردن دو قسم است یکی اینکه در ایجاد و تاثیر غیر
را مستقل فهمیدن این بی شبهه شرک است دوم اینکه بطریق تدبیر و
شفاعت که آن بطور اعانت وارشاد است ویا برای دفع شر و
این بیشک شرک نیست چراکه در حدیث آمده است که ای بندگان

خداوند کنید مراد ای محمد صلی اللہ علیہ وسلم بیشک من متوجہ میشوم از واسطہ تو بسوے
خدا و مدد مضطر کردن در حدیث از شمار حسنات است و ہمچنین است
طالب رزق از پیش غیر خدا الطریق مواسات و مراعات کہ آن موجب
شرک نیست در چیزی و مولانا شاہ ولی اللہ محدث دہلوی علیہ الرحمہ
در کتاب انتباہ فی سلاسل اولیاء اللہ فرمودہ اند اخبرنی الشیخ
ابو طاہر عن استاذ القشاشی انہ کتب الی النبی صلی اللہ
علیہ وسلم کتابا فی بعض حاجاتہ صورتہ یا رسول اللہ صلی اللہ
علیک انت اقرب الی منی ام ہذا فتحقق قربک منی و
ان بعدت الا شفعت منی و منی قضاء کلہا الدنیویۃ و
الاخرویۃ یعنی خبر داد مرا استاد من شیخ ابو طاہر از استاد قشاشی
کہ آن نوشت نبی صلے اللہ علیہ وسلم را عرضی در کدام حاجت خود کہ عبارت
آن اینست کہ یا رسول اللہ اللہ بر تو درود فرستد تو نزدیک تر ہستی بسوے
من از من یافتی پس ہمراہ حق قریب خود را از من اگرچہ بعید ہستم

شفاعت کن برائے من وحل کنان پیش خدا ہمہ حاجات مرا در دنیا
وآخرت انتہی وآنکہ عبد الرحمن سرہندی از اہل ہوا پریدہ در پیچ
بمیدان طریقت مکشوفات خود را کہ در مکتوبات الف ثانی وا کرد
غرضش آن بود کہ از اہل طریقت مخالفت نیز و سلوک شان ہمہ برہم
خورد و یا آنکہ مکتوبات ہمہ از آوردۂ عبد الرحمن سرہندی است کہ
در حلقہ نقشبندیہ علیہم الرضوان برنگ جدید آمدہ بنام الف ثانی
علیہ الرحمہ مشہورش کرد چنانچہ عادت حضرات مجددیہ علیہم الرضوان
است کہ تفسیر احمدی بنام حضرت مجدد علیہ الرحمہ بر آمد و تفسیر مظہری
بنام مظہر جان جانان علیہ الرحمہ برخاست ورنہ حضرت مجدد علیہ الرحمہ
کہ یک جم غفیر از علمای ربانی بر کمالات و فضایل او شان متفق اند و
شک نیست کہ آن واسطہ بلوغ علم نبوت و وسیلہ وصول احکام طریقت
ہم از ائمہ اہل توحید بودند و در زہد و ورع یکتای زمانہ خود است سکوتم
اگرچہ از اسرار او شان آگاہ نیم اما منافقانہ ہم نمی گویم برائے آنکہ خیلے

از اهل الله در سلسلهٔ ایشان گرفتار آمده و در حلقهٔ بگوشان ایشان
می نمایند و اگرچه در سلسلهٔ ایشان نیستم فاما معتقد حال ایشانم
زیرا که از ثقات بسماع می آید که ایشان در عهد خود نظیری نداشتند
و تا حال هم از ایشان کسی برنخاسته که با ایشان الا شذ همسری زند
آن چنانکه گفته باشد که در هر جا النقش و رنگ دیگر دارد از آنجناب
باشد غرض نسبت مکتوبات بآنجناب غلط و وهم است زیرا آنکه
مکتوبات پر از نکته چینی و لاف زنی و گردنکشی می نماید بالفرض اگر نسبت
مکتوبات بآنجناب کرده آید باشد که از قبیل متشابهات او است که در
فهمیدن آن همه قاصر و معذور اند کسی تحقیق بش نگشته که دعوی فهم اسرار
ایشان نماید سوای عبد الرحمن سرهندی که آن بیچاره نامراد مرید
مجدد علیه الرحمه و هم در مریدی و مرادی می زد که من هم مرید الله ام و هم مراد الله
جل شانه و از وحدت الوجود گریخته در وحدت الشهود بطرز نو نقشها
نسبت و هم سلسلهٔ ارادت خود را بلا توسط پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم

بالله تعالی متصل ساخته بد خود را نایب مناب مرالله می دید و یک

اراده خود را بمحمد الرسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بواسطه کشیده

رسانیده اراده دیگرش بالله تعالی بدون واسطت غیرش را قبول نمی کرد

چنانکه عبدالرحمن بخلاف عبدالله ابن مسعود و حبیب خود است چنانکه بجهت بخیال

با استغناء سبب از آنجا خواهش بود اراده خود داشت که از منهیات سر بر آمده بود چشمه

که از [illegible] زده و پس از آن مر سید محمد الرسول الله صلی الله علیه وآله وسلم

بود و همچو او می شد و بدین دولت [illegible] خود را طفیل قرار داد

مثل صلی الله علیه وآله وسلم ناخوانده یعنی اتی نمی آمد و یا که ناخوانده یعنی

با محمد صلی الله علیه وآله وسلم بالاذن رسیده این دولت حاضر نمی شد

که بدون طلب دست دراز کرده بر بزم توحید از خوان نعمت چند لقمه ای

چرب و شیرین میخورد و خود را است گفته شریک دولت نبوت کشیده خود را

تابع دیده از اصالت بی بهره نمی ماند و خود را اویسی دانسته بخلاف

حضرت اویس قرن رضی الله عنه که حاضر و ناظر میدانست و بفضل تربیت یافته

وبراہ استتبار رفتہ خاص سلسلۂ خود را سلسلہ رحمانی میدید ہلسلہ غیر خود را
وخاص طریقہ خود را طریقہ سبحانی می نمود نہ طریقہ غیر خود را وخاص خود را عبد الرحمن
قرار میداد نہ غیر خود را ورحمن جلشانہ را خاص رب خود میگفت نہ رب غیر
خود وارحم الراحمین را خاص مربی خود می انگاشت نہ مربی غیر خود باو صف
کہ کسی از ماسواء اللہ نسیت کہ ارحم الراحمین غز اسمہ مربی آن نباشد
پس عبد الرحمن سرہندی بیچارہ چہ خصوصیت داشت کہ تنہا از راہ
تنزیہ رفتہ از اسم وصفت جز ذات اقدس تعالے نمیخواست کاش آن
نامراد بآن ادعای تصوف دانی ونکتہ چینی وحرف گیری ودقیقہ فہمی
وانشا پردازی وسخن رانی مخالفت باسرداران اہل توحید ہم
نہ نمودہ یکی از فرقۂ موحدین می شد واین لفظ سبحانی کہ الف ثانی
علیہ الرحمہ بیرون از صحو ازان حرف زدہ بود وآن حرف سبحانی کہ
بسطامی علیہ الرحمہ بسکر ازان برخاستہ بود آن نامراد رامی بالسیت
کہ ہر دورا درعرصۂ وحدت یکی دیدہ از اسم وصفت جز ذات اقدس

تعالی نمی خواست ورنہ جناب احدیت حبل بر ہانہ موحدرا برای
آن نہ آفریدہ است کہ در سینہ بی کینہ اش دو سبحانی نقش بندد یکی
آنکہ از دایرۂ نفس برآمدہ ودیگری اینکہ ماورای انفس وآفاق است
وآن سبحانی کہ از دایرۂ نفس نہ برآمدہ تشبیہ است کہ لباس تنزیہ پوشیدہ
واین سبحانی کہ ماورای انفس وآفاق است تنزیہ است کہ گردی از
تشبیہ بوی نرسیدہ وآن سبحانی کہ لباس تنزیہ پوشیدہ سرچشمہ ایست کہ
از سکر جوش زدہ واین سبحانی کہ گردی از تشبیہ بوی نرسیدہ این
مدعی از عین صحو برآمدہ است ای غافل آن سرچشمہ شیرین کہ از سبیل
وحدت برای تشنگان اہل توحید جوش زدہ بود آن سرحلقۂ حضرات
مجددیہ در علو مراتب خود کہ تو از آن آگاہ نیستی جدا از آفاق وانفس بود
نہ آنکہ در دایرۂ نفس جوش زد بلکہ در دایرۂ نفس نمی گنجید ونہ دایرہ
نفس را در حلقۂ ستان آن سرنشای موحدین راہ بود ونہ خودی
را در محفل زندان آن سلطان السالکین نشانی کہ تشبیہ لباس

تنزیہ پوست مغز اند التشبیہ بیچارہ راچہ قدرت است کہ در عالم
ناسوت بلباس تنزیہ آید بلکہ آن تنزیہ نیست کہ در عالم اجسام
... ... تشبیہ را در لباس ... ... کہ
تنزیہ را حاجت بلباس نیست کہ در بر تشبیہ آید زیرا کہ تنزیہ از ہیچ اجزا
و لوازم و اسباب تشبیہ منزہ و مبرا است ورنہ ہر جسم را تنزیہ لازم
می آید و این محال است و آنکہ حضرت نقشبندیہ علیہم الرضوان از سکر
جوش زدہ بود و آن شہسوار لاہوت سبحان بود کہ عین صحو غرق تنزیہ
بود او بس زیرا کہ این از اسم وصفت جز ذات اقدس تعالے
نمی شود است و آن شہباز بلند پرواز خود را در تحت گذاشتہ فوق عالم
اسما وصفات جز ذات حق تعالے نمی یافت کہ خود را امر باہی الہی
و حجبہای فضل و کرم نامتناہی سیدیہ و بالای مقام خلفای ثلاثہ
و اہلبیت و صحابہ اولیاء اللہ جای خود را در محاذی مقام حضرت صدیق
میگفت و نہایت را بدایت و بدایت را نہایت گفتہ نمودہ تقشق

می نسبت که نهایت دیگران در بدایت امنست است و آن جناب ...
هنوز از مرکز خاک نه برآمده و در زیر ملکوت و جبروت از بدایت به تمنا
نهایت چرخ میپرد و آن عنقای اوج گیر از همه بالا بجائی رسیده بود که
اثری از بدایت و نهایت دران نبود که نهایت دیگران را در بدایت
خود شروع میدید و این راست است که هر که در ابتدا از بدایت
و نهایت بیخبر باشد که خود را در برآید هنوز نمیداند که پیش ارباب توحید
توحید صفت و احد است نه صفت من و تو لا کذا من و تو باقیست آن
شرک است نه توحید و چون من و تو از میان برخاست آن فناست
که بر بقای واحد دلالت دارد و دیگر آنکه توحید و قتیکه صفت واحد
برآید معنی آن در حقیقت یک بودن و یک شدن میخیزد و در نه
یک دانستن توحید خام است پس سرّ آن تمهید سابقه ازین محل
واشد که جامع مکتوبات عبد الرحمن سرهندیست نه امام الف
ثانی علیه الرحمه که آن بجیزو از خدا نترسیده همچو مکشوفات بی سرو پا

خود را ملقب بمکتوبات الفِ ثانی کرد حالانکه امام الفِ ثانی
علیه الرحمه باآن رتبه عالی اینقدر کج فهم وبیهوش نبودند که پیر پیران
خود را از خود کمتر میدیدند و کسانیکه از نهایت خبر میدهند والله اعلم
آن کدام نهایت است که خود را دران می یابند ورنه راه سلوک
پایان ندارد که روندگانش بران ایستاده پیش نروند البته
بلندهمتان بهرجا که میرسند آنرا بدایت خود می بینند نه نهایت
خود که نهایت را در بدایت یابند بلکه تمیز در بدایت ونهایت در راه
سلوک وهم است وآنکه نهایتِ دیگران را بوهم در بدایت خود
می یابند آیا از کجا می یابند. اگر از راه سلوک می یابند در راه سلوک
نهایت نیست که از بدایت یافته شود پس نهایت را در بدایت
گرفتن نیست الا از حماقت و بوالهوسی نیست زیرا که درین وهم بدایت
هم نیست تا بنهایتش چه رسد که متلونی در منزل خویش بطرز نو راه سلوک
را بیهوده بی نهایت را از بدایت ونهایت گیرد با وصف که عبد الرحمن

سرہندی را از ہیچ خود امام ربانی گشتن محال است ورنہ سرقابل
باختراع و ابتداع خویش امام ربانی بشد و این ممکن نیست زیرا کہ
این خاص منصب نبوت است کہ سوای انبیا علیہم السلام کسے
امام ربانی نگشتہ کہ خود را شریک ولت انبیا بیند و ولایت اولیا
را طی نمودہ در تحصیل کمالات نبوت خود را از اصالت بی بہرہ نہ بیند
و سلسلۂ ارادت خود را با و تعالی بلا توسط کسی متصل کردہ خود را
امام ربانی نماید کہ بعد ہزار سال دور محمدی گذشت و دولت احمدی
رسید انجملہ فتنہ انگیز عبد الرحمن سرہندی برای آن بود کہ حضرت
مجدد علیہ الرحمہ مورد ملامت ارباب توحید گشتہ سپر تیر ملامتش
گردند۔ آنکہ عبد الرحمن نامراد در مکتوبات گفت کہ مجتہد را در احکام اجتہادیہ
متابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم شرط نیست این نکتہ اش
برای آن بود کہ نزد متبعین ابن تیمیہ وغیرہ سند گردد کہ ابو حنیفہ علیہ
الرحمہ در اجتہاد خود مخالف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بود ورنہ

الفِ ثانی علیہ الرحمہ کہ او را بخیر یاد میکرد نمی فرمود کہ مجتہد را در امورِ اجتہادیہ متابعت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ضرور نیست پس ہویدا شد کہ ابوحنیفہ در اجتہادِ خود مخالفِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بود کہ این نکتہ از الفِ ثانی بگوش آمد حاشا وکلا کہ امام ابوحنیفہ علیہ الرحمہ در امورِ اجتہادیہ با جناب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مخالفت کردہ باشند ونہ کلمات غرور آلودہ از زبان مبارکش برآمد کہ خود را شریک دولت انبیا دیدہ ہم سیرہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم می برآمدند وعلیٰ ہٰذا القیاس در مکتوباتِ عبدالرحمٰن سرہندی خیلی سخنہای بوقلمون است کہ نزد امام ابوحنیفہ وامام الف ثانی قائل آن مقبولِ درگاہ نیست ونہ امام ابوحنیفہ وامام الفِ ثانی خود را بامام ربانی شہرت دادند ونہ خود را خادمِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم گفتند کہ باصحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دعویٰ ہمسری خیزد بلکہ آن ہر دو امام خود را برابرِ خادمانِ خدامِ آنجناب ہم نمیدیدند

که ارادت شان قبولِ وساطت نه نموده اجتهادِ شان مخالفِ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم افتد البتہ اجتہادی کہ با رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مخالفت دارد آن صرف اجتہادِ عبد الرحمن سرہندی است کہ بعد الفِ اول در ابتدای الفِ ثانی کہ ہنوز ناتمام است بنامِ الفِ ثانی علیہ الرحمہ از مکتوباتش بظہور آمد نہ اجتہادِ امام ابوحنیفہ وامام الفِ ثانی ورنہ سوادِ اعظم است مرحومہ کہ در اوشان از ہمچو عبد الرحمن سرہندی در ہر فن زیادہ تر محقق گذشتہ اند عبد الرحمن سرہندی را گذاشتہ فتوی از اجتہادِ امامِ ابوحنیفہ وامام الفِ ثانی نمیگرفتند نشنیدہ کہ در زمانِ امامِ ابوحنیفہ وامام الفِ ثانی صدہا محقق بودند کہ میل باجتہاد داشتند اما پیش الحق نشانی از اوشان باقی نماند مگر کسانیکہ در شریعت با ابوحنیفہ و در طریقت با امام الفِ ثانی موافقت کردند البتہ اوشان در میان اہل سنت از مجتہدین شریعت ودقیقہ شناسان طریقت گشتند

پس اجتهادِ شریعت که مخالفِ طریقت نیست با رسول الله صلی
الله علیه و آله وسلم مخالفت ندارد و اگر دارد آن اجتهادی است که در
مکتوبات از عبد الرحمن سرهندی بظهور آمد که ارادتش قبولِ وساطت
نمی نماید ورنه اهلِ شریعت و طریقت هر چه می یابند بواسطه می یابند که
آنهم از طفیل جناب رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم است نه از
جای دیگر که ارادت شان باو تعالی عز اسمه قبولِ وساطت نمود
از اجتهادِ شان در حجب در است مخالفت خیر و لیکن عبد الرحمن اجتها[illegible]
نبد که مکشوفاتِ خویش را مکتوباتِ امام ربانی قرار داده گفت که
سبحانی من نه آن سبحانی است که بسطامی بدان قائل گشته الا آنکه
این لقمه عبد الرحمن تهی از دو رنگ نیست اول آنکه اگر امام
علیه الرحمه در کمال خویش نزدش ناقص برآمد باز او کامل از کجا آمد
که پیشوایش ناقص برآمده باشد با وصف که یک ارادتش بواسطه گشته
بجناب رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم میرسد که در آن واسطه گشته

یکی از اکمل اوشان بسطامی علیہ الرحمہ بود کہ بدون اوشان کسے در
خاندان اوشان کامل نہ برآمدہ کہ بسطامی علیہ الرحمہ را از خود ناقص بیند
پس آگاہ باش کہ ہر کہ در اجتہاد طریقت پیر و مرشد خود را از خود ناقص
بیند شک نیست کہ آن مفتری خود ناقص است کہ نقص خود را بنقش مرشد
خود می بیند و شکران نعمت اگر آن بود کہ حلق عبدالرحمن را پارہ کردیے
بہتر از ان کفران نعمت است و دوم انکہ اگر پیش عبدالرحمن بسطامے
علیہ الرحمہ ناقص برخاست پس او از کجا کمال آورد کہ از طفیل بسطامے
علیہ الرحمہ سینہ بسینہ باو رسیدہ باشد و اگر از ان سلسلہ اش
بسطامی علیہ الرحمہ ناقص افتادہ باشد کہ از ان ارادت عبدالرحمن بہ اللہ
تعالے قبول وساطت نمی نمود پس درین شک نیست لیکن از جناب
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم تا دم او در خاندانش چہ گذشتہ اند
کہ بسطامی علیہ الرحمہ تنہا در سواد اعظم ناقص گذشت و سرہندی در
کمال خویش مجرد از سواد اعظم جدا افتاد پس خاک بر صاحب ارادتیکہ

از ہمہ تنہا خیزد و مصداق من یشاقق الرسول من بعد ما تبین لہ
الھدی ویتبع غیر سبیل المومنین نولہ ما تولی ونصلہ جہنم
وساءت مصیرا و اتبعوا السواد الاعظم فانہ من شذ
شذ فی النار گردد وقال اللہ تبارک و تعالے
جل برہانہ قل یا اہل الکتاب لا تغلو فی دینکم
غیر الحق ولا تتبعوا اہواء قوم قد ضلوا من قبل و
اضلوا کثیرا و ضلوا عن سواء السبیل تمت بالخیر

قطعہ تاریخ از نتائج افکار گہربار جناب منشی حافظ نظام احمد صاحب انداز تخلص مہتمم ریاض الاخبار رئیس اعظم شہر خیرآباد

طبع گردید خوش نسخہ زیبا طرزے	لطف طبعش شدہ ہم داغ نشین اعدا
بر سخن زخم فروشانہ گذارد یارب	نیشتر بردل ہنگامہ گزین اعدا
حرزہا صفحہ نشین یا بہ سیہ کاری خویش	قطرہ ہای عرق شرم و جبین اعدا
سر اعدا زدہ انداز بہ سال طبعش	سر زدم صاعقہ خرمن دین اعدا
	۱۲۹۵

سلسلہ کشائی زلف سخن بچہرۂ جان نواز قدسی پیکر ایمان
فریب تقریظ نسخۂ الاستواء علی الاستیلاء مصنفہ سخنور زباندان
عالم معقول و منقول جناب مولوی غلام محمد خان صاحب
حنفی مازندرانی از منشی سید ریاض احمد صاحب ریاض
تخلص مالک ریاض الاخبار خیرآباد اوده ضلع سیتاپور دام فیضہ
ایمان بہ یزدان نیاز گذار است کہ طاعتم را صلہ نیازکاری رسید
و نازکاریم بمحبوبیت لطفی جان نواز کہ جان نوازیش از حسن قبول
لب محبوب رنگ باستعارہ داشت جوہر آئینۂ دلم زد شادم
بہ نازہا کہ نامم بہ طاعت آمد و طاعتم بنام بیچارگی و خستگی ہا گسترم
را بوجود آئینہ سرشت و رونمائی از حسن قبول داد و دیدہ ہا بہ تماشا
خواہم حسن و پندار من کہ تربودن خاکم بہ جوش آب انفعال لطفی از
سرشت آنچنان داشت کہ پنداشتنم را وجود ہر ذرہ بہ شستہ دم
ناروائی جنس روزگار بودن طلسم از بیضۂ عنقا اعجاز میکردسہ

چشمم گشوده اند به کردار های من هنوز انئیده نا امیدم واز کرده شرمسار
خاکم نگار پایش باد کز جناب احدیت نیاز ها یه گشتم کش نار طلسم
از لطف طاعت به شکستن رسید. باز طاعتم با چه ماند رفتم با رز و
طاعت وقف سجده باد که بشرم ناروائی جنس روزگار آئینه ام
به صفا رسید و گوهرم بیش بها آمد. عمرم لعاجز نوازیش سراپا کشتی
منت را شغله کرد یا آن وقتی از عمرم نمی رود که صله از منت
نا آغاز بکف ندارد و نظرے از دیده ام جلوه برون نه نهد که
حاصلم به لطفش نباشد سرچند زمانه با آن کارساز هست که باز تا
هم نه سازم وز روزگار که بر سرم هست دور مانم. اندرین آشوب
حوادث روزگارم وقتی ندارد و عمرم به لطفی نمی گذارد که آشوب از
به چشم هنجار من است گوئیا صعب روزگار سازگار من است
شکوه به لب سخن فروش ولب به سخن فروشیش خموش بود که
وقتم صله از هنجار ضبط و مشغله منت گذاری از شعار لطف جلوه

بچشم گشائی وا در چشم ودیده برزدم - تماشا برقص او فتاد وجلوه
به نظر دادر شعله بطور عالم فروز دیدم - وبرقی به شعله فروزی جهان
سوز - رخ تافتگان جمال به شوخ کاریش دامن از ناخن برق می چینند
وچهره فروزان حسن به عشوه طرازیش جبین آستین بموج شعله می شکند
دیده به ادایش دل به چشم مردم گدازد - وهنگامه گزینی به تنگ
وسعتی دل حشرستان جلوه می نماید - نه گویم مگر باکرشمه طرازی
ستم پیکر سخن وپیکر آرای سخنور که دلفریبان را به دین فریبش
کاری وپاداش از همه رفتن هنجاری افتاد هرچند پیشینه بساط
افروزان بزم گفتار شمعها رخ از نقاب فانوس کشیده به بست
موج بادتند خرام سر رهگذر گذاشته وگل بکف موسوی بهار داشته
معجزه کاری ید بیضا ساخته اند مگر این که من میگویم اثر گدازلدار
شمعهای آن طلسم کاران است هرچند شگفت آورطلسم را به
سامان گفتن فرونشسته خاکی نگویم مگر باعجاز کاری این بالا

جوہری غیر از فراخاستگی دعوی ہم نمانم دیدہ وران نظرے از
انصاف این گنجینۂ گرانمایہ کہ بنام الاستوا علی الاستیلا
گہرفشان دامن روزگار است تبحر اغہای مہر گداز بکف آوردے
تابش جلوہ بہ عرشیان دارند و جلوہ فروزان بزم عرش سیارگان
بہ نثارش می گذارند در باب آگہی بایمان ایمان من بلطف
حق پژوہی بکارم سروسامان من است یارب این [illegible]
بساط سخنوری بہ شمع فروزی ایمان از جلوہ کاری [illegible]
فروغانی و لمع شمع بساط افروزش باقتباس [illegible]
[illegible]

خاتمۃ الطبع

ایزد سپاس کہ درین زمان [illegible] رسالۂ لاجواب در تحقیق عقائد حقہ مسمی برسالہ الاستوا علی الاستیلا تصنیف [illegible] فاضل [illegible] صدق گو حق پژوہ مولوی غلام محمد خان صاحب [illegible] شہر حیدرآباد بمقام لکھنؤ مطبع منشی نولکشور [illegible] ماہ رمضان سنہ ۱۲۹۵ [illegible] انطباع آراستہ گردید